

Pirjo Pentikäinen

JOUTSENO MURROKSESSA VUOSISADAN VAIHTEESTA 1920-LUVULLE

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Historian laitos

Sl. 2000

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta

HUMANISTINEN

Laitos

HISTORIA

Tekijä Pentikäinen (o.s. Lehtinen) Pirjo

Työn nimi Joutseno murroksessa vuosisadan vaihteesta 1920-luvulle

Oppiaine Suomen historia

Työn laji Pro gradu

Aika 1.9.2000

Sivumäärä 83

Tiivistelmä - Abstract

Tutkimus selvittää Joutsenon yhteiskunnallista muutosta maatalousvaltaisesta yhteisöstä teollistuneeksi maalaiskunnaksi. Kohteena ovat erityisesti mahdolliset sisällissodan tapahtumiin paikkakunnalla vaikuttaneet muutokset, mutta myös sodan jälkeistä tilannetta valotetaan - muuttuiko poliittinen tilanne sodan jälkeen jollain tavalla.

Tutkimus kertoo, miten maantieteellinen asema vaikutti rintamalinjan muodostumiseen juuri Joutsenoon. Samalla selvitetään, miten Joutseno jakautui punaisiin ja valkoisiin, sekä miten sotatapahtumat paikkakunnalla etenivät.

Asiasanat Joutseno, yhteiskunta, sisällissota

Säilytyspaikka Historian laitos

Muita tietoja

JOUTSENO MURROKSESSA VUOSISADAN VAIHTEESTA 1920-LUVULLE

1. Tehtävä ja lähteet
2. Maalaispitäjä muuttuu
 - 2.1. Salpausselän Joutseno
 - 2.1. Väkiluvun muutokset vuoteen 1918
 - 2.2. Teollisuusyhteisöt muodostuvat
 - 2.4. Väestön jakautuminen ammatteihin ja yhteiskuntaluokkiin
3. Henkisen ilmapiirin kehitys ennen vuotta 1917
 - 3.1. Koulujen tulo Joutsenoon
 - 3.2. Järjestötoiminta
 - 3.2.1. Nuorisoseurat
 - 3.2.2. Työväenyhdistykset
 - 3.2.3. Raittiusyhdistykset, maamiesseurat ja muut järjestöt
 - 3.3. Laaja-alaista aktiivisuutta
4. Poliitikka tulee Joutsenoon
 - 4.1. Maaseutupitäjä vuosisadan alussa
 - 4.2. Äänten jakautuminen vaaleissa 1907-1916
 - 4.3. Puolueet ja persoonat kunnan päätöksenteossa
 - 4.4. Joutsenolaiset ottavat kantaa
5. Vilkas vuosi 1917
 - 5.1. Elintarvikepula ja työttömyys
 - 5.2. Lokakuun eduskuntavaalit
 - 5.3. Honkalahden vallankumous ja marraskuun yleislakko
 - 5.4. Punakaarti ja suojeluskunta syntyvät
6. Joutseno taistelutantereena
 - 6.1. Levottomuus vaihtuu sotatilaksi
 - 6.2. Ensimmäiset taistelut
 - 6.3. Rintamalinja Joutsenon halki
 - 6.4. Helmikuun taistelut
 - 6.4.1. Hyökkäys ja pakokauhu
 - 6.4.2. Joukkojen määrä alkukuun taisteluissa
 - 6.4.3. Punaisten paluu ja kuun lopun toimet
 - 6.5. Maaliskuun taistelut
 - 6.5.1. Tavoitteena Kuurmanpohja
 - 6.5.2. Suunta kohti Imatraa

- 6.6. Huhtikuun taistelut
 - 6.6.1. Punaiset lähtevät Jänhiälästä
 - 6.6.2. Valkoiset lähestyvät
 - 6.6.3. Valta vaihtuu Joutsenossa

- 7. Surmat ja teloitukset
 - 7.1. Surmat sodan aikana
 - 7.2. Valkoisten voittajien ensi toimet
 - 7.3. Vangit ja kuolleet leireillä

- 8. Joutseno rintamakuntana muiden joukossa
 - 8.1. Asema Etelä-Karjalassa
 - 8.2. Muut rintamapitäjät
 - 8.3. Rintamapitäjäksi sattumalta

- 9. Sodanjälkeinen elämä
 - 9.1. Punaiset palaavat pikkuhiljaa
 - 9.2. Eduskuntavaalit sodan jälkeen
 - 9.3. Kunnallisvaalit sodan jälkeen
 - 9.4. Kunnallispolitiikan käytäntö
 - 9.5. Järjestötoiminta viriää uudelleen

- 10. Muuttunut Joutseno

Lähteet

1. Tehtävä ja lähteet

Joutsenon kunnan historiassa 1900-luvun kaksi ensimmäistä vuosikymmentä olivat mullistuksen aikaa. Maalaiskylä teollistui vauhdilla ja asukasmäärä kasvoi huomattavasti.

Vuosikymmeniksi suomalaiseen elämänmenoon jälkensä jättänyt kansalaissota vuonna 1918 teki paikkakunnasta sotänäyttämön ja jakoi joutsenolaiset siinä kuin muutkin suomalaiset kahteen leiriin.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millainen yhteiskunnallinen, sosiaalinen ja poliittinen muutos edelsi sotavuoden tapahtumia, ja miten sota paikkakunnalla alkoi. Samalla tarkastellaan myös hiukan sitä, miksi Joutseno muodostui rintamapitäjäksi. Sodan tapahtumat käsitellään myös, jotta nähdään, missä määrin paikkakunnalla taisteltiin, missä ja ketkä taistelivat. Lisäksi tarkoituksena on selvittää, mitä tapahtui kun sota päättyi ja punaiset vetäytyivät Joutsenosta, ja miten arkeen sodan jälkeen palattiin. Risto Alapuron Itsenäisen Suomen synnyssä näkökulma näihin kysymyksiin on otettu järjestöelämän suunnasta. Tässä tutkimuksessa järjestöelämän selvittäminen ei ole niin keskeistä, vaan painopiste on enemmän yhteiskunnallis-poliittisissa oloissa. Toisaalta järjestöelämän omalaatuisuudet tuodaan kuitenkin esiin.

Aiheesta on Joutsenossa kirjoitettu aikaisemmin varsin ylimalkaisesti Jari Ropposen laatimassa Joutsenon historiassa, joka ei pitkäjänteisemmän luonteensa vuoksi ole voinut paneutua sodan yksityiskohtiin. Sotatapahtumista taas on kirjoitettu tarkemmin kotiseutuneuvos Pertti Vuoren kotiseutusarjaan kuuluvassa Kansalaissota Joutsenossa –teoksessa. Tässä teoksessa, niin perusteellinen kuin se sotatapahtumien osalta paikoin onkin, ei kuitenkaan ole paneuduttu vuosisadan vaihteen murrokseen erityisen perusteellisesti. Teos pyrkii ennen muuta elävöittämään tuon historian jakson käyttäen hyväkseen mm. aikalaisten tarinoita ja kokemuksia. Lisäksi punaista ja valkoista terroria ja sodan jälkipyykkiä Lappeenrannan alueella ja myös

siltä osin kuin se joutsenolaisia koskee, on käsitelty Marko Tikan ja Antti O. Arposen teoksessa Koston kevät, Lappeenrannan teloitukset 1918. Marko Tikka on myös kirjoittanut aiheesta liseniaattityönsä Tampereen yliopistossa. Sellaista yhteenvetoa, jossa pohdittaisiin itse murroksen aikaa ja asioiden syysuhteita, ei kuitenkaan vuosilta 1900-1918 ole tehty.

Alkuperäisaineistoa tutkimusvuosilta on puutteellisesti sikäli, että paikalliset asiakirjat ovat monin osin palaneet Joutsenon palossa punaisten vetäytymisvaiheessa huhtikuussa 1918. Kunnan arkistosta löytyy kuitenkin kuntakokouksen pöytäkirjoja ja elintarvikelautakunnan pöytäkirjoja, ja seurakunnan arkistoon taas on jo 1950- ja -60-luvuilla kerätty aikalaisten itse kirjoittamia muistiinpanoja sotakeväältä. Monien punaisten työnantajina toimineiden Hackmanin ja Pulpin tehtaiden arkistojä on noilta vuosilta tallella niukasti, jälleen kiitos tulipalojen.

Paikallista aineistoa on lisäksi määrätietoisesti kunnalle kerätyssä kotiseutukokoelmassa, jota varten on haastateltu vanhoja joutsenolaisia mm. kansalaissodan tapahtumista. Osan näistä haastatteluista on tehnyt tutkimuksen tekijä itse 1980-luvulla. Vuosikymmenien takaisten tapahtumien muistelussa on tietysti riskinsä, mutta ne ovat kuitenkin joiltakin osin osoittautuneet yhtäpitäviksi muiden, arkisto- ja kirjallisuuslähteiden kanssa. Lisäksi haastatteluissa on säilynyt tunnelmia ja luonnehdintoja ajan silloisista keskeisistä vaikuttajista.

Itse sotatapahtumista on arkistomateriaalia Kansallisarkiston Vapaussota-arkiston kokoelmissa. Runsaammin materiaalia on valkoisten rintamaraportteina ja muistiinpanoina, mutta jonkin verran ristivaloa saadaan rinnakkaisista punaisten rintamaraportteista. Joutsenon rintamilta on lisäksi varsin pitkälle yhtäpitävää tietoa sekä valkoisten että punaisten puolelta kirjallisuudessa; valkoisten Eino I. Parmanen ja punaisten Jalmari Parikka ovat panneet paperille sotakokemuksensa. Nämä, Vapaussota-arkisto, Parmanen ja Parikka, ovatkin olleet päälähteitä erityisesti sotatapahtumien osalta. Uudemmasta kirjallisuudesta tärkeäksi lähdeosarjaksi muodostuivat Opetusministeriön Punakaartin historiakomitean tuottamat Jussi T. Lappalaisen Punakaartin Sota I-II (1981), Juhani Piilosen Vallankumous kunnallishallinnossa (1982) ja Marja-Leena Salkolan Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi I-II (1985).

Tutkimusta varten olen lukenut ja verrannut myös suuren määrän muuta kirjallisuutta, joukossa ns. vapaussotakirjallisuutta, jonka anti on ollut ennen muuta kummankin puolen tunnelmien ja asenteiden kuvan kirkastamisessa. Lisäksi olen tutkinut paikallisten sanomalehtien vuosikerrat ja erilaisten järjestöjen historiikit ja muut asiakirjat, joita on käytetty lähteinä varsinkin sotaa edeltäneiden vaiheiden selvittelyssä kattavan kokonaiskuvan saamiseksi. Sotaa edeltäneitä vuosia ovat tärkeällä tavalla valottaneet myös tilastot, joiden antamia lukuja vertaamalla ja tutkimalla on muodostunut kuva maalaisyhteisöstä vuonna 1900 ja sitä seuranneina vuosina aina sotavuoteen 1918 saakka.

2. MAALAISPITÄJÄ MUUTTUU

2.1. Salpausselän Joutseno

Joutsenon kunta on perustettu vuonna 1639. Se sijaitsee Etelä-Karjalassa, Suur-Saimaan etelärannalla, Salpausselän harjulla. Nykyisin Joutseno sijaitsee Imatran ja Lappeenrannan välissä kolmantena rajanaapurinaan Venäjä ja vesialueella lisäksi Taipalsaari ja Ruokolahti.

1900-luvun alussa Joutsenon naapureina olivat Jääski, Ruokolahti, Taipalsaari, Lappee ja Nuijamaa. Hallinnollisesti Joutseno kuului tuolloin Viipurin lääniin.

Pinta-alaltaan Joutseno on nykyisin 499,7 km², mikä on suunnilleen sama kuin vuosisadan vaihteessakin. Vesistöjä tästä alueesta on 188,4 km², ja valtaosan vesialueesta muodostaa kunnan pohjoisosan peittävä Saimaa.

Joutsenon kirkonkylä – nykyinen keskustaajama – ja muut taajamat, Korvenkylä ja Pulp, sijaitsevat Salpausselän harjualueella harjun päällä. Maanviljelysalueet ja Joutsenon muut kylät ovat pääasiassa harjun etelä- ja itäpuolella. Eteläisessä Joutsenossa sijaitsevat myös Konnunsuon ja Kivisaaren suuret suot, lännessä Saimaan kanava.

2.2. Väkiluvun muutokset vuoteen 1918

Joutseno oli 1900-luvun alussa pieni, pitkään ennallaan pysynyt maalaispitäjä. Seurakunta perustettiin jo vuonna 1639. Väkiluku ylitti 4000 asukkaan rajan vuonna 1900.

Muihin Viipurin läänin maalaiskuntiin verrattaessa sijoittui Joutseno tuolloin sekä pinta-alaltaan että väkiluvultaan kymmenen pienimmän joukkoon.¹ Puhtaasti maataloudesta elävä yhteisö ei vuosisadan alussa juuri antanut sijaa uusille tulijoille. Päinvastoin, ympäröivät teollisuuspaikkakunnat houkuttelivat

¹ Suomen tilastollinen vuosikirja, 1899, 1900, 1901, 1902

silloin liikaväestöä Joutsenosta.² Seuraavassa asetelmassa on Joutsenon väkiluku henkikirjojen ja kirkonkirjojen mukaan vuosilta 1900-1907:¹

Vuosi	Henkikirjat	Kirkonkirjat
1900	4009	4021
1901	4023	4066
1902	4115	4135
1902	4176	4189
1904	4274	4265
1905	4389	4404
1906	4472	4318
1907	4614	4413
1908	4874	4628
1909	5153	4937
1910	5444	5362
1911	5714	5710
1912	6000	5971
1913	6170	6157
1914	6297	6283
1915	6297	6373
1916	puuttuu	puuttuu
1917	6264	6401

Vuonna 1906 perustettiin Nuijamaan kunta, johon osa Joutsenosta liitettiin. 197:stä joutsenolaisesta tuli tuolloin nuijamaalaisia.² Tämä näkyikin kirkonkirjojen väkiluvusta. Paikkakunnalle muutti vuosittain muutamia kymmeniä asukkaita, mutta poismuuttajia oli yleensä suunnilleen saman verran.³

Kirkonkirjojen mukaan Joutsenon väkiluku kasvoi jatkuvasti vuoteen 1917, jonka jälkeen seurasi muutaman vuoden lasku. Henkikirjojen mukaan kasvu pysähtyi jo vuoden 1914 jälkeen. Väkiluvun lasku alkoi jo vuonna 1917. Henkikirjaväkilukuihin 1915-1917 täytyy suhtautua kriittisesti, sillä väkiluku tuskin pysyi täsmälleen samana koko aikaa.

² Ilkka Mielonen, Joutsenon teollisuustyöväestö 1907-1917, pro gradu Jyväskylä 1994

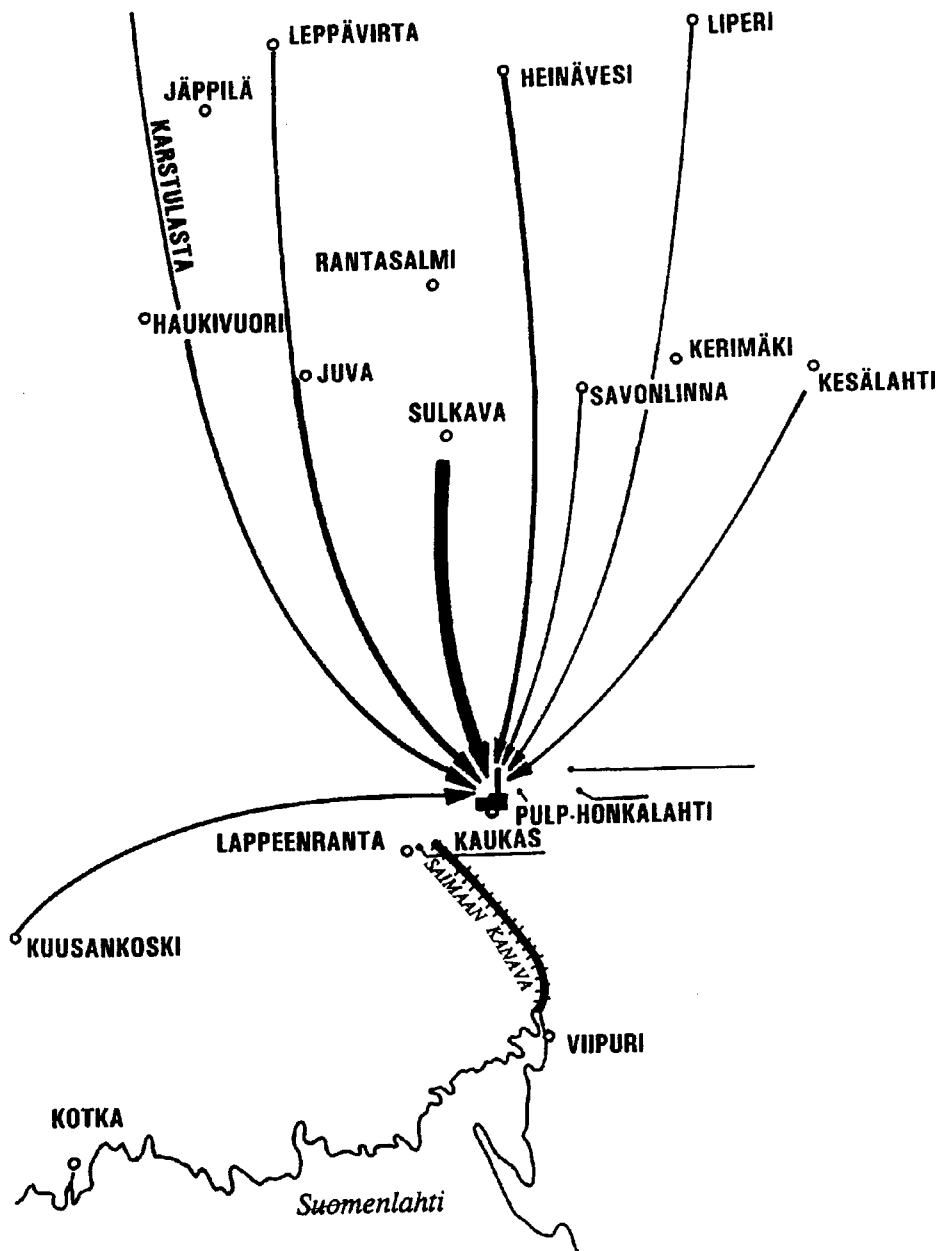
¹ STV 1903-1918 (henkikirjat 1.1. seuraavana vuonna)

² Suomen virallinen tilasto VI, väestö, 45. Taulu II

³ SVT VI, 36 ja 38

Luvuista näkyy, että väkiluvun kasvu oli suurimmillaan 1910-luvun alussa. Ei liene sattuma, että väkiluvun kasvu suureni selvästi vuodesta 1907 alkaen, jolloin myös alkoi teollisuuslaitosten tulo paikkakunnalle. Honkalahden saha perustettiin vuonna 1907 ja samana vuonna alettiin rakentaa Joutseno Pulp Oy:n selluloosatehdasta, joka aloitti toimintansa seuraavana vuonna. Honkalahden saha siirtyi Hackman & Co:n omistukseen vuonna 1910.

Tehtaiden tuoma muuttoliike Joutsenoon Joutsenon historian mukaan.

2.3. Teollisuusyhteisöt muodostuvat

Tehtaat toivat tullessaan väkeä muualta: työläisten lisäksi molempien tehtaiden johtajisto perheineen sekä ainakin Hackman & Co:n konttoristit ja työnjohtajat tulivat muualta. Sekä selluloosatehtaalla että sahalla tarvittiin ammattitaitoista työväkeä, jota ei Joutsenosta ennestään löytynyt.

Hackman & Co:n tiedetään siirtäneen Honkalahteen työläisiä muilta sahoiltaan – lähinnä Sulkavalta – ja heidän mukanaan siirrettiin myös heidän asuntonsa, ns. Kasarmit, joista muodostui sitten kokonainen työläisten asuntoalue Honkalahteen, sahasta länteen, sahan ja selluloosatehtaan väliselle alueelle. Uusi yhteisö ei juuri pitänyt yllä yhteyksiä muihin joutsenolaisiin, vaan jopa asutusalueen sisälle syntyi tavallaan kaksi leiriä: savolaiset ja karjalaiset.¹

Tehtaiden houkuttelema uusi väestö näkyy selvimmin, kun tutkitaan väestönmuutoksia. Tehtaiden tulon jälkeen, varsinkin Honkalahteen sahan siirryttyä Hackman & Co:lle, kasvoi paikkakunnalle muuttaneiden määrä huomattavasti. Joutsenossa syntyi vuosittain alle 200 lasta koko tutkittavan ajanjakson ajan. Samaan aikaan paikkakunnalle muutti tavallisesti alle 100 uutta asukasta. Tehtaiden perustamisen jälkeen paikkakunnalle muuttaneiden määrä kasvoi jopa lähelle 400 henkilöä vuodessa.² Muuttoliikkeen huippu osuu vuosiin 1910-1911, eli juuri niihin vuosiin, jolloin paikkakunnalle tiedetään muuttaneen väkeä Sulkavalta.³ Joutsenon teollisuustyöväestöä tutkineen Ilkka Mielosen mukaan vuonna 1910 muutti Joutsenoon 223 henkilöä, joiden päämies oli Hackmanin palveluksessa ja vuonna 1911 muuttajia oli 169. Pulpille muutti 50 henkilöä vuonna 1909, 45 vuonna 1910, 32 vuonna 1911 ja jälleen 50 henkilöä vuonna 1913. Muina vuosina 1908-1917 Pulpille muuttaneiden määrä vaihteli noin 10:stä 30 henkilöön.⁴

Suurimmat lähtökunnat olivat Mielosenkin mukaan Heinävesi ja Sulkava, joista Hackman siirsi työväkeä. Vaikka sahateollisuudessa yleensä työskenteli naisia vain noin 15 % työvoimasta, oli naisten osuus Joutsenoon muuttaneista huomattavasti suurempi. Itse asiassa naisia oli muuttaneista vain noin 5 % vähemmän kuin miehiä. Tämä kertoo siitä, että työn perässä muutettiin perhekunnittain. Joutsenoon muuttaneista työläisistä valtaosa oli ammatillisesti erikoistumatonta, lähes 77

¹ Reino Litmasen haastattelu, synt. 17.7.1909 Sulkavalla, haastateltu Joutsenossa 16.6.1982. Aune Muston haastattelu, synt. 20.9.1916 Joutsenossa, haastateltu Joutsenossa 31.8.1982. Alli Litmasen haastattelu, synt. 8.3.1911 Joutsenossa, haastateltu Joutsenossa 16.6.1982.

² SVT VI Väestö. 36, 38, 40, 42, 43, 46, 49, 52 ja 53

³ vrt. Haastattelut (Reino Litmanen, Alli Litmanen, Aune Musto)

⁴ Mielonen, s. 28-30

% saapui nimikkeellä ”työmies” tai ”sahatyömies”, mutta ei kuitenkaan täysin ammattitaidotonta.¹ Monet lienevät olleet maaseudun tilatonta väestöä, joista ammattitaidottomatkin sijoittuivat teollisuustyöhön ja tehdasyhteisöön. Tämä saattoi heijastua myöhemmin mm. ammattiosastojen heikohkoon kannatukseen Joutsenossa.

2.4. Väestön jakautuminen ammatteihin ja yhteiskuntaluokkiin

Suurin osa joutsenolaisista sai toimeentulonsa maataloudesta ja sen sivuelinkeinoista. Vuonna 1901 Joutsenossa oli ruokakuntia 698. Näistä 485 sai toimeentulonsa maataloudesta. 161 ruokakunnan elinkeino oli tuntematon tai niillä ei ollut lainkaan vakituista elinkeinoa.²

Jos oletetaan – koska paikkakunnalla ei tuolloin ollut teollisuutta – että valtaosa näistäkin ruokakunnista olisi ainakin välillisesti saanut toimeentulonsa maataloudesta, jää Joutsenossa maatalouselinkeinojen ulkopuolelle vain kymmenisen prosenttia kaikista ruokakunnista.

Torppareita ja muita vuokraajia oli Joutsenossa kuten muuallakin Viipurin läänissä vähän. Vuonna 1900 oli kaikkiaan 581 maataloudesta elantonsa saavasta verotetusta torppareita vain 12.³ Siten torppareita olisi ollut vain noin 2 % maataloudesta elävistä. Gebhardtin komitean tulos vuodelta 1901 on hieman suurempi, mutta sekin jää alle kolmen prosentin.¹ Torppareiden määrä on siten huomattavan pieni. Teollisuudesta toimeentulonsa saavia oli vuonna 1901 seitsemäntoista ruokakuntaa, joihin kuului yhteensä 65 henkeä², siis vain noin 1,6 % joutsenolaisista. Koko maassa sai tuolloin

¹ Mielonen, s. 34-39

² Tilattoman väestön alakomitea. Tilastollinen tutkimus yhteiskuntataloudellisista oloista Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Taulu II Pääasiallisesti maanviljelyksestä elävä väestö Suomen maalaiskunnissa 1.9.1901

³ Kunnallinen tuloverotus ja tulosuhteet Suomessa. UU maalaiskunnat. Toim. Aug. Hjelt ja O.A. Broms, Hki 1905. Taulu II Verotettujen lukumäärä eri ammatti- ja yhteiskuntaryhmissä 1899-1900.

¹ Tilattoman väestön alakomitea. Taulu II Pääasiallisesti maanviljelyksestä elävä väestö Suomen maalaiskunnissa 1.9.1901

² Sama, Taulu I Suomen maalaiskunnissa vakinaisesti asuva väestö jaettuna pääelinkeinojensa mukaan.

teollisuudesta toimeentulonsa jo yli kymmenen prosenttia väestöstä³.

Maatilat Joutsenossa olivat pienehköjä ja viljelmät pieniä. Kaikista tiloista 88 % oli alle 100 hehtaarin kokoisia ja 99 %:lla maanomistajista viljellyn maan ala oli alle 25 ha. Alle kymmenen hehtaaria viljeltyä oli vielä 76 prosentilla kaikista maanomistajista.⁴

Teollisuutta ei Joutsenossa ollut ennen vuotta 1907, jolloin Honkalahden Puutavara Osakeyhtiön saha perustettiin Honkalahteen.⁵ Sitä ennen teollisuustyöväeksi laskettujen on täytynyt käydä työssä kunnan ulkopuolella, esimerkiksi Korvenkylästä oli Tainionkosken tehtaille Imatralle (silloiselle Ruokolahdelle) matkaa vain muutama kilometri. Honkalahden sahan ja Joutseno Pulpin tehtaiden henkilökuntien tarkkaa määrää niiden alkuvuosilta ei ole tiedossa. Vuonna 1919 Joutseno Pulp Osakeyhtiön tehtaalla työskenteli 133 työntekijää sekä toimihenkilöt.⁶ Vuonna 1914 luku lienee noussut lähelle sataa.⁷ Lisäksi työtä riitti kausittain useammallekin, esimerkiksi selluloosan ajossa Lappeenrantaan. Hackman & Co:n sahalla työskenteli vuoden 1919 alussa 176 työläistä sekä toimihenkilöt.⁸ Luku ehti todennäköisesti lähelle samaa jo ennen sisällissotaakin. Ainakin helmikuun 1918 työlistoilta⁹ löytyy noin 150 työntekijän nimet.

Teollisuudesta toimeentulonsa saavien määrä nousi siis huomattavasti parin vuosikymmenen aikana. Jos lasketaan työntekijöiden perheet mukaan, ylittää teollisuustyöväestön määrä reilusti kymmenen prosenttia, ruokakuntien koosta riippuen yltää teollisuudesta toimeentulonsa saaneiden määrä jopa 20 prosenttiin koko Joutsenon väkiluvusta vuonna 1917.

³ Sama, s. 43

⁴ Laskettu tilattoman väestön alakomitean tietojen mukaan

⁵ SVT XVIII Teollisuus. Tehtaat ja käsityöläisammattilaitokset. 24. Taulu 14

⁶ Laxen, Herman, Osakeyhtiö Pulp 1908-1920. Ett sulfatcellulosaföretagets grunderperiod. Liite 23

⁷ Arvio Laxenin tutkimuksen liitteen 21 perusteella

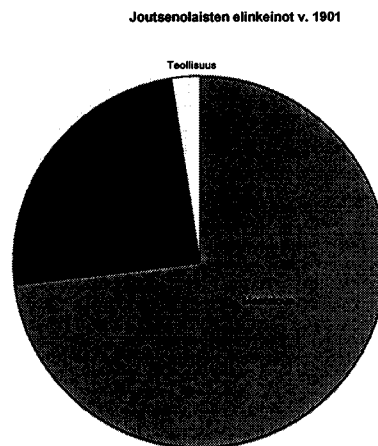
⁸ Oy Hackman Ab:n arkisto. Vuosiraportti Suomen sahateollisuuden työnantajain liitolle 20.1.1919

⁹ Oy Hackman AB:n arkisto. Työlistat 2.2. – 9.2.1918

Köyhiä Joutsenossa oli suunnilleen saman verran kuin muuallakin. Koko Viipurin läänissä oli vuoden 1913 tilastotietojen mukaan köyhänapua saavia 1,73 % väestöstä. Joutsenossa heitä oli saman tilaston mukaan 1,87 %. Muualla Suomessa köyhänapua saavia oli tilastojen mukaan enemmän, keskimäärin yli kaksi prosenttia, Mikkelin ja Kuopion lääneissä jopa reilusti yli kolme prosenttia väestöstä. Joutsenon naapuripitäjistä esimerkiksi Jääskessä oli köyhänapua saavia 2,00 % väestöstä ja Taipalsaarella 2,18 %.¹

Seuraavassa kuviossa ovat joutsenolaisten elinkeinot ruokakunnittain Gebhardtin komitean tietojen mukaan vuodelta 1901. Maataloudesta sai tulonsa 485 ruokakuntaa, teollisuudesta 17.

Joutsenolaisten elinkeinot v. 1901

Kuntana Joutseno keikkui toimeentulon rajamailla. Vuonna 1904 kunnan tulot olivat 1200 markkaa pienemmät kuin menot. Kunnan menoiksi merkittiin tuolloin 22 256 markkaa.¹

¹ SVY XXI Köyhäinhuoltotilasto 21-23, 1913-1918, taulu 21:1913

¹ Suomen maalaiskuntain talous vuonna 1904. Keisarillisen Senatin valtiovarainoimikunnan toimittama tilastollinen tutkimus. Helsinki 1910. Taulu I Suomen maalaiskuntain menot v. 1904 ja taulu IV Suomen maalaiskuntain tulot v. 1904

3. HENKISEN ILMAPIIRIN KEHITYS VUOTEEN 1917

3.1. Koulujen tulo Joutsenoon

Henkiseen ilmastoon kuuluvat ja vaikuttavat koulunkäyntimahdollisuudet, paikkakunnan muut mahdollisuudet (mm. kirjastot) järjestötoiminta sekä ihmisten henkinen vireys ja osallistumishalukkuus. Ne kertovat myös millä tavoin Joutsenossa seurattiin aikaa ja miten vastaanottavaisia oltiin esimerkiksi uusille yhdistystoiminnan muodoille.

Ensimmäinen kansakoulu perustettiin Joutsenoon 1880-luvun puolivälissä. Innostus koulun rakentamiseen ei kuitenkaan lähtenyt joutsenolaisista itsestään, vaan ensimmäinen koulu perustettiin yksityisen lahjoituksen turvin.¹

Joutsenon kuntakokous otti koulunpidon kunnan huoleksi vasta pari vuotta myöhemmin, kun lahjoittaja uhkasi lakkauttaa koko koulun ellei kunta osaltaan alkaisi rahoittaa sitä.²

Vuonna 1896 päätettiin uusien koulujen rakentamisesta Korvenkylään ja Ravattilaan, koska halukkaita koululaisia oli paljon ja matka ainoaan kouluun liian pitkä. Tätä päätöstä vastustettiin kiivasti. Useat talolliset valittivat Viipurin läänin kuvernöörille, koska pitivät hanketta turhana ja liian kalliina köyhälle kunnalle. Kaksi vuotta myöhemmin koulut kuitenkin lopulta aloittivat toimintansa.³ Vuonna 1900 oli näissä kolmessa koulussa oppilaita yhteensä 119 eli noin 18,5 % kaikista kouluikäisistä (7-15-vuotiaista) lapsista⁴.

Vuoteen 1906 asti oli Joutsenossa vain nämä kolme koulua. Vuoteen 1918 mennessä perustettiin lisäksi vielä neljä koulua, useimmat kuntakokoukseen osallistuneiden vastustuksen saattamina.⁵ Esimerkiksi Jänhiälän koulun perustamisesta riideltiin pitkään ja koulu rakennettiin vasta kun asiasta oli

¹ Joutsenon kunnan koululaitoksen historiikki vuosilta 1884-1964, s. 6-12

² JoKa. Joutsenon kuntakokouksen ptk 24.11.1888

³ Joutsenon kunnan kansakoululaitoksen historiikki, s. 31-32

⁴ SVT X Kansanopetus. 36. Prosenttiluku laskettu taulun II perusteella

⁵ Kansakoululaitoksen historiikki, s. 43

jälleen vedottu kuvernööriin.¹ Joutsenon kirkonkylään koulu tuli vasta vuonna 1911².

On yllättävää, että kirkonkylän koulua saatiin odottaa niinkin kauan, vaikka kuntakokouksissa tavallisesti oli vahvin edustus juuri kirkonkylän lähitieneon asukkailla ja vaikka pätiläläiset (kirkonkylää lähin kylä) vanhastaan olivat kunnassa johtavissa asemissa. Ilmeisesti Nevalan koulun katsottiin olevan riittävän lähellä ja uutta koulua pidettiin rahan tuhlauksena.

Lapsia oli kuitenkin liikaa Nevalan kouluun, koska koulun laajentaminen oli usein kuntakokouksen keskustelun aiheena ja koulua todella laajennettiin muutamaan otteeseen.³

Vuoden 1917 lopussa oli Joutsenon kouluissa yhteensä 343 oppilasta, joista 153 oli torpparien tai työläisten lapsia.⁴ Vaikka koulua käyvien määrä oli kasvanut enemmän kuin kaksinkertaiseksi, oli vielä noin puolet joutsenolaislapsista kiertokouluopetuksen varassa. Työläisperheiden lasten suuresta määrästä voidaan todeta, että työväki lienee ollut innokkaampaa laittamaan lapsiaan kouluun. Koulut olivat lähempänä heitä kuin maanviljelijäväestöä, eikä työläisperheissä lasten työpanosta tarvittu samalla tavoin kuin pienviljelystiloilla.

3.2. Järjestötoiminta Joutsenossa

3.2.1. Nuorisoseurat

Joutsenon nuorisoseuroista vanhin oli Nuorisoseura Tenho, jonka jäsenet olivat kotoisin Honkalahdesta ja kirkonkylästä. Se oli perustettu vuonna 1897⁵. Toiminta ei kuitenkaan ainakaan 1900-luvun puolella ollut kovin vilkasta, sillä seuran jäsenet moitiskelivat usein laiskaa toimintaa ja vuosien nukkumista paikkakunnalle levinneen lehden palstoilla. Seuran jäsenten

¹ sama, s. 42

² sama, s. 46

³ JoKA. Kuntakokouksen ptk:t 1900-1911

⁴ SVT X. 49. Taulu XII

⁵ Etelä-Saimaa 8.3.1917

väliset erimielisyydet lienevät olleet osasyynä heidän laiskuuteensa.⁶

Nuorisoseura Tenho ei esiinny Etelä-Karjalan nuorisoseuran vuosikertomuksissa 1910-luvulla, kuten ei myöskään Korvenkylän Nuorisoseura, joka oli tiettävästi perustettu ennen vuotta 1905¹. Nevalan ja Korvenkylän koulujen miesopettajat osallistuivat mielellään yhdistystoimintaan, ja olivat tunnetusti aktiivisina myös alueensa nuorisoseuratoiminnassa, so. Nuorisoseura Tenhossa ja Korvenkylä Nuorisoseurassa.²

Muut joutsenolaiset nuorisoseurat olivat Pätilän Nuorisoseura (perustettu 1909) ja Pellisenrannan Nuorisoseura (perustettu 1903). Kumpaankin näistä seuroista kuului 1910-luvulla parikymmentä jäsentä ja kokouksia ja muita tilaisuuksia järjestettiin vuosittain 5-10. Niissäkin joutsenolaisissa nuorisoseuroissa, joista tietoja on saatavana, oli toiminta selvästi vaisumpaa kuin useimmissa naapuripitäjien nuorisoseuroissa.³

3.2.2. Työväenyhdistykset

Työväenyhdistyksiä Joutsenossa oli kolme. Tärkein ja vilkkaimmin toiminut niistä oli Honkalahden työväenyhdistys, joka perustettiin vuonna 1907. Jäsenistöön kuului luonnollisesti etupäässä selluloosatehtaan ja sahan työläisiä. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi yhdistykseen tuli kuitenkin Oskari Siippainen, joutsenolainen leipuri. Honkalahden työväenyhdistys oli aluksi yksin puolue toimintaa vetävänä seurana. Myöhemmin puolue toimintaa veti kunnallisjärjestö, johon kuuluivat myös Haukilahden ja Korvenkylän työväenyhdistykset. Perustavassa kokouksessa Honkalahden yhdistykseen liittyi 80 jäsentä.⁴ Haukilahdessa sosiaalidemokraattinen työväenyhdistys perustettiin Pulpin tehtaalla työskennelleiden Paperi- ja selluloosatyöläisten ammattiosastoon kuuluneiden toimesta. He erosivat Honkalahden työväenyhdistyksestä vuonna 1913 ja

⁶ E-S 1917

¹ Lydia Ikävalon haastattelu, synt. 1.9.1901, haastateltu Joutsenossa 4.7.1982

² Lydia Ikävalon haastattelu

³ Etelä-Karjalan nuorisoseuran vuosikertomukset 1910, 1912, 1914 ja 1915

⁴ Joutsenon Sos.-dem. Työväenyhdistys vuosina 1907-1977, Lappeenranta 1977. S. 5-7

perustavat oman yhdistyksensä seuraavan vuoden alussa.⁵ Haukilahden ja Honkalahden työväenyhdistykset suunnittelivat yhteenliittymistä vuonna 1917, mutta ajatusta ei ehditty toteuttaa ennen sisällissotaa.¹

Korvenkylän työväenyhdistyksen toiminnasta ei juuri ole tietoja. Se perustettiin vuonna 1911, ja toiminta oli yhdistyksen jäsenten mielestä ripeää.²

3.2.3. Raittiusyhdistykset, maamiesseurat ja muut järjestöt

Nuorisoseurojen ja työväenyhdistysten lisäksi Joutsenossa oli joukko muita järjestöjä, joista monet toimivat lyhyitä aikoja. Yksi suurimmista oli Joutsenon Maamiesseura, joka oli paikkakunnan ainoa maamiesseura. Se perustettiin vuonna 1900³, eikä se ilmeisesti harrastanut kulttuuritoimintaa, vaan keskittyi maatalouden kehittämiseen.⁴

Raittiusyhdistyksiä paikkakunnalla on toiminut useampia. Varmuudella vuosisadan parin ensimmäisen vuosikymmenen aikana on toiminut ainakin Raittiusyhdistys Korven Kuokka Korvenkylässä⁵ ja Konnun Raittiusyhdistys tai Raittiusyhdistys Kontu Konnunsuolla⁶, Raittiusseura Tähtä Ravattilassa ja myös Jänhiälässä oli oma raittiusseura⁷.

Urheiluseuroja on Joutsenossa toiminut kaksi, porvarillinen Kullervo, joka perustettiin vuonna 1914 ja jatkoi Nuorisoseura Tenhon toiminnan pohjalta⁸ ja vasemmistolainen Yritys, joka toimi työväenyhdistysten siipien suojassa ja oli perustettu

⁵ sama, s. 9-10

¹ Joutsenon Sos.-dem. Työväenyhdistys vuosina 1907-1977, s. 11

² Työväen arkisto. Joutsenon Korvenkylän työväenyhdistystä koskeva lehtileikekokoelma, Kansan Työ 4.4.1921

³ Joutsenon maamiesseuran 50-vuotisjuhlanäyttely ja ohjelma 26.7. – 27.7. 1950, Lappeenranta 1950

⁴ Antti Valtosen haastattelu, synt., 6.3.1900, haastateltu Joutsenossa 17.6.1982. Pekka Valtosen haastattelu, synt. 27.12.1898 Joutsenossa, haastateltu Joutsenossa 8.6.1982

⁵ HYK, Etelä-Saimaa 19.6.1915

⁶ E-S 16.3.1915

⁷ Pertti Vuori, Kansalaissota Joutsenossa, Tulentallojain tarinoita VIII. Suomi 75 – joutsenolainen juhlakirja, Lappeenranta 1992. Joutsenon kotiseutuyhdistyksen julkaisu. s. 64

⁸ Joutsenon Kullervo 1914-1989, Lappeenranta 1989. S. 7-8

vuonna 1909.⁹ Korvenkylässä aloitti Voimistelu- ja urheiluseura Korven Honka vuonna 1915.¹⁰

Maalaisliiton paikallisosastoja Joutsenossa toimi useita, mutta niitä perustettiin järjestelmällisesti vasta vuonna 1917. Tuona vuonna on perustettu ainakin Maalaisliiton paikallinen kunnallisjärjestö, sekä Haukilahden, Karsturannan, Korven, Aholan, Leppälän, Nevalan, Ravattilan, Parjalan ja Pätilän kylien puolueosastot.¹

Lisäksi Joutsenossa toimi tuolloin erilaisia ammattiosastoja, joista ainakin Paperiliiton ammattiosasto oli perustettu vuonna 1910², ja Metallityöväen ammattiosasto vuonna 1909³. Honkalahden Sahan ja Lautatarhan ammattiosasto n:o 61 perustettiin jo vuoden 1907 syksyllä, mutta sen toiminta jäi varsin vaatimattomaksi. Vuonna 1912 sahan 200 työläisestä vain 13 kuului ammattiosastoon. Sahan uudet isännät erottivat järjestäytyneitä työläisiä, mm. 20 sellaista työntekijää, jotka olivat vaatineet 10 % korotusta palkkaan.⁴ Muitakin ammattiosastoja perustettiin, sillä vuonna 1916 Joutsenossa oli kolme työväenyhdistystä ja niihin kuului kaikkiaan viisi ammattiosastoa ja yksi naisosasto.⁵

3.3. Laaja-alaista aktiivisuutta

Joutsenolaisten aktiivisuus järjestötoimintaan riippui paitsi siitä, mikä milloinkin oli uutta, myös siitä, miten järjestötoiminta vaikutti muuhun elämään. Työväenyhdistyksen jäsenyys esimerkiksi ei ollut työnantajalle sellainen uhka kuin ammattiosastoon kuuluminen. Niinpä työväenyhdistyksiin kuuluttiin ja niiden toimintaan osallistuttiin aktiivisemmin kuin ammattiosastojen toimintaan. Työväestö ilmeisesti ei ollut erityisen luokkatietoista, olihan joukossa paljon maaseudulta

⁹ Joutsenon Sos.-dem. Työväenyhdistys vuosina 1907-1977, s. 5

¹⁰ Vuori, s. 89

¹ Joutseno-lehti 9.10.1997 ja Vuori, Kansalaissota Joutsenossa s. 68-69

² Paperiliiton ammattiosasto 80 vuotta, 1910-1990, Lappeenranta 1990

³ Joutsenon Metallityöväen ammattiosasto ry 75 v. Työtä metallityöläisten hyväksi vuosina 1909-1984, Lappeenranta 1984

⁴ Mielonen, s. 68

⁵ sama

ensi kertaa teollisuuden palvelukseen siirtyneitäkin. Työväenliikkeen sanoma kuitenkin levisi paikkakunnalle.⁶ Järjestötoimintaan aktiivisesti osallistuneilla oli lisäksi usein aktiivisuutta useampaankin järjestöön. Oltiin kenties mukana nuorisoseurassa ja urheiluseurassa, työväenyhdistyksessä ja urheiluseurassa, nuorisoseurassa ja maalaisliiton puolueosastossa tai työväenyhdistyksessä ja raittiusyhdistyksessä. Näin oli ainakin muutamien tunnettujen aktiivijäsenten kohdalla; Työväenliikkeessä aktiivisesti vaikuttanut sosiaalidemokraattinen kansanedustaja Sofia Hjulgren oli myös tunnettu raittiusihminen¹, kuntakokouksen puheenjohtaja, työväenliikkeen mies Oskari Siippainen lauloi nuorisoseuran kuorossa² ja porvarillisen Joutsenon Kullervo –urheiluseuran perustajajäsen ja ensimmäinen puheenjohtaja Oskar Jauho puolestaan oli myös boheemi persoona ja innokas punainen vuoden 1918 sodassa³.

Koska jäsenluetteloita on seuroista säilynyt vain satunnaisesti, eikä nuorisoseuroista juuri lainkaan, ei ristiinharrastamista ole voinut laajemmin selvittää. Ilmeisesti työväenyhdistyksen jäsenyys melko varmasti merkitsi sitä, ettei henkilö ollut jäsenenä Maalaisliiton puolueosastoissa, joita syntyi runsaasti vuonna 1917. Samoin, koska työväenyhdistysten jäsenistössä oli runsaasti myöhemmin muualta muuttaneita, ei heitä juuri löydy nuorisoseurojen jäsenistöstä – osittain jo ajallisen eriaikaisuuden vuoksi. Johtavien henkilöiden laaja-alaisuudella sen sijaan on voinut olla merkitystä siihen, miten heihin suhtauduttiin muiden kuin ”omien” parissa. Raittiusaate lienee ollut jossain määrin suosittua työväestön parissa, sillä alkoholi oli huomattava ongelma työväestön keskuudessa, toimipa tehtailla oikein ”viinaliigakin”, ja juopumushäiriöt olivat usein mainittuja työpaikoilla.⁴

⁶ sama, s. 74

¹ Oskari Lakan muistelukset

² Saara Sillanpään haastattelu 24.9.1999

³ Joutsenon Kullervo 1914-1989, s. 7-13

⁴ Mielonen, s. 64, 74

4. POLITIIKKA TULEE JOUTSENOON

4.1 Maaseutupitäjä vuosisadan alussa

Kunnallispolitiikka oli Joutsenossa 1900-luvun alussa vakiintunut tiettyjen sukujen ja henkilöiden käsiin. Kuntakokoukset pidettiin kunnantuvalalla kirkonkylässä, jolloin ahkerimmin olivat tietysti läsnä lähikylien asukkaat. Varsinkin Pätilän kylän miehet osallistuivat ahkerasti kunnallispolitiikkaan. Heillä olikin kirkonkylään matkaa vain muutama kilometri. Pätiläläisiä olivat tavallisesti kunnan johtohenkilötkin. Tämä selittynee paitsi kylän keskeisellä sijainnilla, myös sillä, että vaurilla pätiläläisillä oli äänestyksissä enemmän ääniä käytettävissään kuin pienempien tilojen omistajilla. Seurakunnan papit eivät enää 1900-luvun puolella osallistuneet kunnallispolitiikkaan edes kokousten sihteereinä. Heitä oli vain kansakoulujen johtokunnissa ja muissa sen tapaisissa toimissa. Opettajista ainakin Nevalan koulun opettaja Järvinen osallistui ahkerasti kuntakokouksiin. Hän oli myös muutamia vuosia kuntakokouksen sihteerinä.¹

Vuosisadan alun joutsenolaiset olivat vanhoillisia ja saitoja, ja vastustivat useimpia uusia asioita. He vastustivat kouluja, selluloosatehdasta ja kaikenlaisia rakennushankkeita. Tavallisesti vastustajat vetosivat kunnan köyhyyteen.² Sekä kunnan menot että tulot olivatkin pieniä ja Joutseno kuului useimmissa talousseikoissa Viipurin läänin kymmenen pienimmän kunnan joukkoon. Yllättävää on, että Joutsenon kunnan omaisuudenhoidokustannukset olivat vuonna 1904 läänin seitsemänneksi suurimmat. Omaisuustuloja ei kunnalla kuitenkaan ollut lainkaan.³ On mahdollista, että joutsenolaiset eivät olleet täysin totuudenmukaisia antaessaan tietoja tilastoon. Koko 1900-luvun

¹ JoKa. Kuntakokousten pöytäkirjat 1898-1907 ja 1916-1917

² JoKa. Kuntakokousten ptk:t 1900-1917

³ Suomen maalaiskuntain talous vuonna 1904. Keisarillisen senatin valtiovaraintoimituskunnan toimittama tilastollinen tutkimus, Helsinki 1910. Taulut I ja V

ensimmäisen ja osin toisenkin vuosikymmenen puhutuun ja kiistellyin aihe kuntakokouksissa oli kunnan viljamakasiini, sen viljat, varat ja niiden käyttö.

4.2. Äänten jakautuminen eduskuntavaaleissa 1907-1916

Joutsenolaisten poliittista kantaa ennen vuoden 1907 eduskuntavaaleja voi vain arvailla. Kuntakokousten päätöksiä sanelivat paljolti varakkaimmat talonpojat. Keskustelun kulkua ei pöytäkirjoista voi seurata, joten sitä, miten päätöksiin päädyttiin, ei tiedetä. Vuoden 1907 vaaleissa joutsenolaisista äänesti 74,8 %. Naapurikunnista vain Jääskessä oli korkeampi äänestysprosentti. Joutsenolaisten äänet jakautuivat seuraavasti:¹

suomalainen puolue	638 ääntä	40,6 %
nuorsuomalainen puolue	482 ”	30,7
sos.dem. puolue	353 ”	22,5
maalaisliitto	65 ”	4,1
muut	33 ”	2,1

Suurin kannatus oli siis suomalaisella ja nuorsuomalaisella puolueella. Seuraavan vuoden vaaleissa useimpien puolueiden saama äänimäärä laski. Myös äänioikeuttaan käyttäneiden äänimäärä laski hiukan. Maalaisliiton saamien äänien määrä kasvoi huomattavasti. Vaikka sen äänimäärään onkin laskettu myös edistysmielisten liiton saamat äänet, on luultavaa, että äänimäärä oli valtaosaltaan juuri maalaisliiton ääniä, koska sille annettujen äänien määrä pysyi seuraavissakin vaaleissa samalla tasolla.

Vuoden 1909 eduskuntavaaleissa äänesti jälleen lähes 74 % joutsenolaisista, sen jälkeen äänestysprosentti kohosi yli seitsemänkymmenen vasta vuoden 1917 eduskuntavaaleissa.²

Taulukko 1. Joutsenolaisten antamat äänet puolueittain vuosien 1907-1911, 1913, 1916 eduskuntavaaleissa³

¹ SVT XXIX Vaalitulosta, 1

² SVT XXIX 1 ja 3-8

Vuosi	Suomal.	Nuors.	Sos.dem.	Maal.	Krist.työv.	Muut
1907	638	482	353	65	0	33
1908	513	336	324	329*	5	0
1909	483	346	423	334	26	3
1910	404	304	453	264	10	1
1911	414	306	478	298	32	1
1913	292	278	616	198	20	0
1916	217	205	730	442	75	3

*Sisältää myös edistysmielisten liiton äänet

Suomalaisen ja nuorsuomalaisen puoleen saamat äänimäärät laskivat vuoden 1911 vaaleja lukuun ottamatta koko ajan. Sosiaalidemokraattien äänten määrä puolestaan kasvoi jatkuvasti vuoteen 1916 asti.

Erikoisinta oli kehitys maalaisliiton kohdalla: ensimmäisen huomattavan kannatuksen nousun jälkeen alkoi vähittäinen lasku, kunnes äänimäärät jälleen nousivat vuosien 1916 ja 1917 vaaleissa.

4.3. Puolueet ja persoonat kunnan päätöksenteossa

Tehtaiden tulon myötä tuli Joutsenon kunnalliselämään uusia nimiä. Työläiset alkoivat tulla mukaan kuntakokouksiin ja heitä tarvittiinkin esimerkiksi taksoituslautakuntiin.

Työväenyhdistyksen perustamisen jälkeen myös Oskari Siippaisen asema vahvistui. Hän oli ollut mukana kunnallispolitiikassa jo ennen liittymistään sosiaalidemokraattiseen puolueeseen ja hänellä oli ollut useitakin kunnallisia luottamustehtäviä.¹ Työväestön tuella on varmasti ollut merkitystä, kun Siippaisesta tehtiin

³ sama

¹ JoKA, kuntakokouksen ptk:t 1900-1913

kuntakokouksen esimies vuonna 1913.² Siippainen tosin oli laajasti pidetty henkilö oman persoonansakin vuoksi:

”Siippainen oli ’suupaltti’ mies, kova jutunkertoja, joka vakavalla naamalla saattoi haastaa ihan uskomattomia juttuja. Lapset kerääntyivät mielellään kuuntelemaan häntä esimerkiksi kirkkomatkoilla. Oskari Siippainen nimittäin tuli aina pyhäisin kirkonmäelle myymään ”tipoja”, isoja vehnäspullia, jotka maksoivat 5-10 penniä. Hänellä oli Joutsenon ensimmäinen polkupyörä, jo joskus vuonna 1906.”¹

Oskari Siippainen oli ensimmäinen sosiaalidemokraattinen kuntakokouksen esimies Suomessa, ja hän oli tässä toimessa vielä sisällissodan alkaessa, sillä hänet valittiin uudelleen ilman vastaehdokasta syksyllä 1916.² Ilmeisesti Siippaisen uudelleenvalinta johtui enemmän hänen kyvyistään kuin poliittisesta kannastaan, sillä Joutsenon kunnalliselämässä ei politiikalla (puoluepolitiikalla) ollut vielä ennen vuotta 1917 kovin suurta merkitystä. Vasemmisto vastaan oikeisto tai työläiset vastaan muut asetelmaa ei juuri syntynyt kuntakokouksissa. Osuuskaupan johtokunnassa ja elintarvikelautakunnassa vastakkaisuutta sen sijaan joskus esiintyi.³

Työläisten lisäksi olivat tehtaiden johtajat uusia tulokkaita Joutsenon kunnallispolitiikassa. Varsinkin Honkalahden sahan isännöitsijä Eero Serenius osallistui ahkerasti kuntakokouksiin. Lisäksi Pulpin tehtaan ja Honkalahden sahan isännistöjen aloitteesta otettiin useita - mm. Postin kulkua ja kouluja koskevia – asioita kuntakokouksen käsittelyyn.⁴

Sosiaalidemokraatteja lukuunottamatta ei muilla poliittisilla puolueilla ollut Joutsenossa vilkasta toimintaa 1900-luvun

² JoKA, kuntakokouksen ptk 13.9.1913

¹ Pekka Valtosen haastattelu. Synt. Joutsenossa 27.12.1898, haastateltu Joutsenossa 8.6.1982, haastattelijana Pirjo Lehtinen

² Piilonen, Juhani, Vallankumous kunnallishallinnossa, Helsinki 1982, s. 31 ja JoKA, kuntakokouksen ptk 16.9.1916

³ JoKA, kuntakokouksen ptk:t 1910-1917, elintarvikelautakunnan ptk:t 1917-1918

⁴ JoKA, kuntakokouksen ptk:t 1908-1917

ensimmäisten vuosikymmenien aikana. Ainakin työväenyhdistyksen poliittinen toiminta oli näkyvintä. Todennäköistä on, että maalaisliiton myöhemmin vuoden 1917 vaaleissa saavuttaman menestyksen syynä on järjestäytynyt poliittinen toiminta, joka kuitenkin pääsi käyntiin huomattavasti myöhemmin kuin sosiaalidemokraattien, vasta vuonna 1917.

4.4. Joutsenolaiset ottavat kantaa

Joutsenolaiset aktivoituivat muutaman kerran ottamaan kantaa maan ja paikkakunnan asioihin ennen sisällissodan alkamista. Ensimmäisen kerran liikehdintää syntyi yhteistuumin sortokauden alkaessa. Keisarin manifestiin helmikuussa 1899 otettiin kantaa Joutsenossakin. Voimakkaimmiksi vastarintamiehiksi mainitaan maanviljelijä, runoilija Juhani Kattelus Honkalahdesta ja leipuri Oskari Siippainen Jänhiälän kylästä. Laittomien kutsuntojen vastustajaksi kohosi kuntakokouksen silloinen esimies Matti Kiukas, joka johti vastarintaan muutkin joutsenolaiset.¹

Kun Suomessa kerättiin nimiä suureen adressiin, oltiin Joutsenossakin hankkeessa mukana. Kuntakokouksen miehet järjestivät Joutsenossa nimienkeruun ja Juhani Kattelus oli paikkakuntalaisista mukana adressin vieneessä suuressa lähetystössä.²

Vuonna 1901 annetun asevelvollisuuslain mukaan miehet olisivat joutuneet Venäjän armeijaan. Laki aiheutti kutsuntalakkoja kaikkialla maassa ja muuta vastarintaa. Joutsenossa kuntakokouksen esimies Matti Kiukas kieltäytyi antamasta kuulutusta papeille luettavaksi, papit kieltäytyivät sen saatuaan sitä lukemasta ja kutsuntalautakuntaan kuuluvat kieltäytyivät tehtävästään. Joutsenon kuntakokous ei kehotuksesta huolimatta suostunut suostunut valitsemaan lisjäseniä kutsuntalautakuntaan.³ Kiukkaan passiivinen vastarinta jatkui ja kirjelmiä vaihdettiin niin kuvernöörin kuin senaatinkin kanssa. Uhkasakoista huolimatta

¹ Vuori, Kansalaissota Joutsenossa s. 41

² sama ja Saara Sillanpään, os. Melto, haastattelu. Synt. Joutsenossa 24.9.1904, haastateltu Joutsenossa 24.9.1999. Haastattelijana Pirjo Pentikäinen

³ JoKA, kuntakokouksen ptk:t 1901-1902, Vuori s. 44

kutsuntalautakuntaan ei valittu lisäjäseniä eikä lautakuntaa kutsuttu koolle vielä seuraavana vuonnakaan (1903). Matti Kiukkaalle tämä tiesi vankilamatkaa Viipuriin, josta hän pääsi vapauteen keväällä 1904.⁴

Suurlakko näkyi myös Joutsenossa syksyllä 1905 ja oli toimijoiden osalta jatkoa aikaisemmille vastarintatapahtumille. Ensin järjestettiin lakkokokous Korvenkylässä, jossa laadittiin asiakohdat yleistä kansalaiskokousta varten.¹ Kansalaiskokous pidettiin 5.11.1905. Kokouksen avasi Juhani Kattelus, puheenjohtajana oli Matti Kiukas ja sihteerinä Oskari Siippainen. Kokous hyväksyi yksimielisesti ennakkoon laaditut asiakohdat, jotka käytännössä toteuttivat suurlakon Joutsenossa (mm. liikenteen ja kuljetusten pysäyttäminen, laittomiksi katsottujen asetusten noudattamatta jättäminen). Kokous passitti viralta pois myös paikkakunnan nimismiehen Antti Ojanteen.² Kun nimismies sitten ei tahtonut virastaan lähteä, käytiin hänet miehissä kyyditsemässä Lappeenrantaan.³

Vuosisadan alun Joutsenossa siis yhteishenkeä löytyi. Asioita pohdittiin yhdessä ja niihin reagoitiin yhdessä, omana yhteisönä, joka piti puoliaan ulkopuolisia vastaan. On muistettava, että tässä vaiheessa muuttoliike oli vielä vähäistä, ja paikkakunnan väkiluku lisääntyi lähinnä avioliittojen ja syntymien kautta.

⁴ Vuori, s. 45-48

¹ sama, s. 55

² JsrkA, Pöytäkirja kansalaiskokouksesta Joutsenon kirkolla 5.11.1905

³ Vuori, s. 57-59

5. VILKAS VUOSI 1917

5.1. Elintarvikepula ja työttömyys

Ennen tehtaiden ja teollisuustyöväestön tuloa paikkakunnalle erilaisia näkökantoja myöhemmin edustaneet joutsenolaiset toimivat yhdessä silloista venäläistä esivaltaa vastaan. Oskari Siippainen ja muutamat muut myöhemmät vasemmistolaiset olivat suurlakon aikaan vielä samassa rintamassa myöhemmin katsantokannaltaan porvarillisiin kuuluneiden kanssa. Kuntakokous toimi normaalisti aina sisällissodan alkuun saakka. Ristiriitoja alkoi kuitenkin ilmetä jo kevään 1917 kuluessa. Selvimmin ne tulivat esille elintarvikelautakunnassa, jossa lautakunnan sosiaalidemokraattisen jäsenet tekivät lopulta suoranaisen vallankaappauksen vuoden 1917 lopussa ja 1918 alussa.¹

Vuonna 1917 Joutsenossa oli rauhallista pitempään kuin naapuripitäjissä. Lakkoiluun ei ollut mahdollisuutta, sillä suurimmat työnantajat eivät keväällä 1917 toimineet.² Ongelmana olikin työn puute, joka heijastui kunnan toiminnassa erityisesti elintarvikelautakunnassa, joka päätti mm. avustusten jaosta.³ Elintarvikehuoltoa yrittivät osaltaan ylläpitää paikkakunnan tehtaot, erityisesti Hackman, jonka kassakirjasta asiasta löytyy useita mainintoja loppuvuodelta 1917 ja vuodelta 1918.

Esimerkiksi joulukuussa 1917 yhtiö myi 2133 litraa maitoa, läskiä, perunoita, voita ja silakoita. Tammikuussa yhtiölle oli velkaa jo neljä työmiestä. Myös avustuksia maksettiin.⁴

Työttömyyden ja elintarvikepulan aiheuttamat ongelmat olivat vaivanneet jo vuosia. Ensimmäisen maailmansodan Suomessa ja Joutsenossa jäätiin tilanteen vangeiksi.

Jo vuonna 1915 työttömyyskomitea kokoontui keskustelemaan hätäaputoiden järjestämisestä. Metsätöitä päätettiin tuolloin

¹ JoKA, elintarvikelautakunnan ptk:t 1.12.1918 ja 4.2.1918

² Jari Ropponen, Joutsenon historia, Jyväskylä 1997, s. 349

³ JoKA, elintarvikelautakunnan pöytäkirjat 1917

⁴ Oy Hackman Ab:n arkisto, Honkalahden tehtaot, Joutseno. Kassakirja 1918

jatkaa niin kauan kuin työttömyys jatkuu, kesälläkin, jos tarpeen on. Samalla päätettiin ruveta antamaan lainoja muillekin kuin pikkutilallisille.¹ Kunta järjesti hätäaputyötä: Vesikkolaan rakennettiin kunnalliskotia ja kirkonkylälle lääkärintaloa, Suokumaanjokea perattiin, tietöitä tehtiin. Jotkut kävivät Lemillä ja Penttilässä patteritöissä (linnoitustöissä), mutta venäläiset lopettivat nekin ennen vuoden 1917 lokakuuta.²

Myös ruoka oli vuonna 1917 sodan, työttömyyden ja sääolojenkin vuoksi vähissä. Kesä 1917 oli ollut kasvulle epäedullinen, kylvöt myöhästyivät ja sato oli sen mukainen.³ Heikkenevää elintarviketilannetta on pidetty valtarakenteisiin sisällissodan edellä kohdistuneen poliittisen paineen tehokkaimpana nostattajana.⁴ Syksystä 1917 syksyyn 1918 tultiin koko maassa toimeen vain 40 %:n omavaraisuuden turvin ja lisäksi sisällissota verotti ruokavaroja.⁵ Myös Joutsenossa kamppailtiin elintarvikepulan kanssa. Talvella 1917-1918 pisimpään säännöllisesti toiminut kunnan elin oli elintarvikelautakunta, joka toimi vielä punaisten vallan aikana punaisten jäsenien voimin.⁶ Järjestelmällinen kunnalliskeittiö saatiin käyntiin kuitenkin vasta syksyllä sodan jo päättyttyä.⁷

Vaikka Joutsenon historia kertoo, etteivät tehtaot pyörineet, ja että työtä ei ollut, kertovat Hackmanin sahan työlistat kuitenkin vielä ihmisiä olleen töissä. Jopa helmikuun ensimmäisellä viikolla on työlistoilla 150 ihmisen nimet.⁸ Suomen sahateollisuuden työnantajain liitolle lähetetty vuosiraportti vuodelta 1917 puolestaan kertoo, että yhtiön palkkatilastosta löytyi tuolta vuodelta 176 työntekijää, jotka olivat tehneet 147382 työtuntia töitä.⁹

5.2. Lokakuun eduskuntavaalit

¹ E-S 1.4.1915

² Vuori, Kansalaissota Joutsenossa, s. 84

³ sama, s. 87

⁴ Piilonen, s. 173

⁵ Rantatupa 1979, s. 236

⁶ JoKA, elintarvikelautakunnan pöytäkirjat 1918

⁷ Rantatupa, s. 178

⁸ Oy Hackman AB:n arkisto, Työlistat vuodelta 1918

⁹ Oy Hackman AB:n arkisto, Vuosiraportti Suomen sahateollisuuden työnantajain keskusliitolle ja Ilmoitukset työntekijöistä Suomen teollisuudenharjoittajain keskinäiselle tapaturmavakuutusyhdistykselle.

Vuoden 1917 eduskuntavaaleissa äänestysprosentti nousi yli 70:n ensi kertaa vuoden 1909 eduskuntavaalien jälkeen.¹ Poliittinen kenttä muodostui uudenaikaiseksi Joutsenossa samoin kuin muualla maassa. Suomalaisten ja nuorsuomalaisten äänet hupenivat, samoin Kristillisen työväen. Sosiaalidemokraattien saama äänimäärä säilyi lähes ennallaan, mutta Maalaisliiton äänimäärä kasvoi räjähdysmäisesti, Joutsenossakin lähes kolminkertaiseksi edellisistä vaaleista.

Tähän lienee vaikuttanut Maalaisliiton puolue toiminnan käynnistyminen paikkakunnalla, perustettiinhan vuonna 1917 ahkerasti puolueen paikallisosastoja Joutsenossa (ks. luku 3.2.3.).

Paikkakunnalle levinneet sanomalehdet kertovat ainakin vuosina 1916 ja 1917 täsmälleen samoja lukuja kuin tilastot. Lisäksi sanomalehdistä löytyi äänten jakauma eri äänestysalueilla. Sosiaalidemokraattien suurin kannattajajoukko löytyi Honkalahden vaalipiiristä ja toiseksi suurin Korvenkylän vaalipiiristä. Korvenkyläläiset kuuluivat toisaalta myös maalaisliiton vankimpiin kannattajiin. Kaikkein eniten maalaisliiton kannattajia oli kuitenkin Ravattilan vaalipiirissä, johon kuuluivat kirkonkylää, Honkalahtea ja Korvenkylää lukuun ottamatta kaikki muut kylät.² Ravattilassa asui paikkakunnalla merkittävästi vaikuttanut maalaisliittolainen kunnallispoliitikko Oskari Lakka, jonka vaikutus on saattanut näkyä jo näissä vaalituloksissa.

Äänten jakautuminen lokakuun 1917 eduskuntavaaleissa³:

Suomal. ja		
Nuorsuomal.	92	4,6 %
Sos.dem.	701	34,2 ”
Maalaisliitto	1235	60,3 ”
Krist. Työv.	19	0,9 ”
Muut	0	

5.3. Honkalahden vallankumous ja marraskuun yleislakko

¹ SVT XXIX

² Etelä-Saimaa 10.10. ja 12.10.1917, Viipurin Sanomat 7.7. ja 12.7.1916 sekä 8.10. ja 10.10.1917.

³ SVT XXIX, 8

Ensimmäinen konkreettinen poliittisen toiminnan ilmaus ja samalla ensimmäinen todellinen ristiriita eri tavoin ajattelevien joutsenolaisten välillä tapahtui maaliskuussa 1917. Silloin muutamat honkalahtelaiset – Venäjän vallankumouksen innoittamina - järjestivät oman vallankumouksensa ja mm. erottivat ja vangitsivat paikkakunnan poliisin ja nimismiehen. Joutsenon kirkonmäellä pidetyssä suuressa kansalaiskokouksessa honkalahtelaiset kuitenkin taipuivat sovintoon ja erotetut virkamiehet asetettiin takaisin virkoihinsa. Vallankumouksellisten taipumiseen vaikutti osaltaan myös maan hallitukselta saapunut kirje, jossa kehoitettiin noudattamaan edelleen maan laillisen hallituksen ohjeita.¹ Korvenkylässä vallankumousinto poiki kansalaiskokouksia, jotka riisuivat poliisin aseista. Sijaisena toimivat muutaman viikon ajan paikkakunnan omat ”miliisit”.²

Honkalahti oli jo pian työväenyhdistyksen perustamisen jälkeen muodostumassa Joutsenon punaiseksi alueeksi, asuihan siellä huomattava osa vasemmistoa äänestävistä. Työväenyhdistyksen ja myöhemmin myöskin Työväen järjestyskaartin innokas toiminta selittynee työläisyhteisön tiiviydellä: alueella ei asunut juuri lainkaan alkuperäisiä joutsenolaisia. Myös paikkakunnalla tunnetut johtajat vahvistivat ryhmää. Tällaisia olivat kunnan esimies Oskari Siippainen ja kiihkeänä agitaattorina tunnettu, kansanedustajanakin toiminut Sofia Hjulgren.³

Yleislakko marraskuussa 1917 aiheutti punaisten toimintaa Joutsenossakin. Työväen järjestyskaartin osasto valtasi heti lakon alussa puhelinkeskuksen. Valvonnassa olivat tietävästi myös työväentalo ja osuuskauppa. Lappeenrannasta kävi punakaartiosasto pakottamassa Leppälän kylässä Konnunsuon kaivaustöissä olleita työmiehiä lakkoon.⁴ Maatalouslakkoja Joutsenossa sen sijaan ei ollut, kun ei ollut juuri maataloustyöväkeäkään.⁵

Sos.dem. järjestyskaarti kuitenkin oli lakon aikana ryhtynyt jonkinlaisiin toimiin, ehkä varmistamaan, että töihin ei menty. Tammikuussa 1918 kaartin kokouksessa nimittäin pohdittiin

¹ Etelä-Saimaa 7.4.1917

² Vuori, Kansalaissota Joutsenossa, s. 85

³ Reino Litmasen haastattelu, Antti Valtosen haastattelu

⁴ Vuori, s.88

⁵ Salkola, Marja-Leena, Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi I. Liitekartta 4.

lakkoajalta tulleiden kulujen peittämistä ja lainanottoa tähän tarkoitukseen.¹ Sofia Hjulgren, joka oli järjestyskaartissakin aktiivinen sosiaalidemokraatti, oli jo 3.12. saanut Suomen Ammattijärjestön toimikunnalta Oskari Tokoin allekirjoittaman kirjeen, jossa todetaan, että eduskuntaryhmä tekee voitavansa valtion palkkojen saamiseksi myös lakkoajalta. Lisäksi kirjeessä kehoitetaan ”teitä ryhtymään töihin ja huolehtimaan siitä, ettei vainoja ja boikottauksia saa tapahtua ja jos sellaista tapahtuu, ilmoittamaan siitä meille.”²

5.4. Punakaarti ja suojeluskunta syntyvät

Vaikka kuntakokous toimikin normaalisti aina sisällissodan alkuun saakka, alkoi ristiriitoja ilmetä vuoden 1917 lopulla. Yleinen ilmapiiri oli Joutsenossakin levoton. Suojeluskunta perustettiin Joutsenoon syyskuussa 1917 ja siinä oli jäseniä viitisenkymmentä. Se toimi kuitenkin vain järjestyskaartina, eikä pitänyt lainkaan harjoituksia, sillä Joutsenossa ei uskottu jouduttavan tarttumaan aseisiin.³ Korvenkylässä voimistelu- ja urheiluseura Korven Honka järjesti kiertävän yövartioinnin, ja vastaavaa toimintaa oli myös kylän punaisilla.⁴ Työväen järjestyskaartti perustettiin myös syksyllä ja siihen liittyivät kaikkien kolmen työväenyhdistyksen jäsenet. Harjoituspaikka saatiin Honkalahden työväentalosta, jossa harjoituksia pidettiin säännöllisesti.⁵ Varsinaista punakaarttia ei syksyllä vielä ollut. Joutsenon järjestyskaartti perustettiin vasta sen jälkeen, kun SAJ oli julkaissut kaartien perustamiskehoituksensa 20.10. Salkola esittää Joutsenon kaartin perustamispäivämääräksi lokakuun 28. päivän. Naapurikunnista Jääski sai järjestyskaartinsa samana päivänä ja Ruokolahti paria päivää aikaisemmin.⁶ Lappeenrannassa ja Lappeella järjestyskaartit oli perustettu jo ennen lokakuun 19. päivää.⁷

¹ VapSA, Punakaartin asiakirjoja 866, Joutsenon sos.dem. järjestyskaartin pöytäkirjat 1917-

² sama, kirje Sofia Hjulgrenille

³ Hersalo, Suomen suojeluskuntain historia I. Lahti 1955, s. 318

⁴ Vuori, s. 89

⁵ Joutsenon sos.-dem.työväenyhdistys vuosina 1907-1977, s. 7

⁶ Salkola, s. 112

⁷ sama, liitekartta 15

Joutsenon naapurikunnissa ensimmäinen suojeluskunta perustettiin Ruokolahdelle, tosin palokunnan nimellä. Vasta marraskuun lopulla se muutti nimensä suojeluskunnaksi. Se oli jäsenmäärältään suurin suojeluskunta Joutsenon naapurustossa.¹ Tainionkosken ja Vuoksenniskan alueilla ”syksyn mittaan yhä kiihkomielisemmäksi” muuttuneen teollisuustyöväen suhtautuminen lopetti nuorten suojeluskuntalaisten toiminnan.² Jääskessä suojeluskunta aloitti elokuussa 1917 ja jäseniä oli 150.³ Harjoituksia pidettiin 2-3 kertaa viikossa ja suojeluskuntainnostus oli niin voimakasta, että jopa ”tulipunaiseen” Ensoon perustettiin suojeluskunnan osasto.⁴ Lappeelle, Lappeenrantaan ja Taipalsaarelle perustettiin suojeluskunnat loka-marraskuussa, ja niissä kussakin oli satakunta miestä. Jopa Nuijamaalla toimi aktiivisesti 25-miehinen suojeluskunta.⁵

Joutseno oli siis naapurustossaan ainoa kunta, jossa suojeluskunta toimi vain nimellisesti. Harjoituksia ei pidetty. Hersalo pitää joutsenolaisten passiivisuuden yhtenä syynä sitä, että Joutseno ei kuulunut minkään valkoisen johtoportaan vaikutuspiiriin.⁶ Joutsenolaisten innottomuuden osasyynä saattoi olla myös tottumattomuus aatteelliseen järjestötoimintaan. Kysymyksiä innottomuus kyllä herättää, sillä joutsenolaiset olivat kuitenkin Matti Kiukkaan johdolla toimineet aktiivisesti vuosisadan alun kutsuntalakkoasiassa venäläistä esivaltaa vastaan. Tikka toteaa joutsenolaisista, että ”maalaiset pysyivät puolueettomina siihen asti kunnes vilja-aittoja alettiin tyhjentää”.⁷

Siinä missä punaisten leiri Joutsenossa syntyi Honkalahteen työväenyhdistyksen ympärille, ei valkoista leiriä voi katsoa syntyneen lainkaan. Oli vain valkoisia joutsenolaisia. Suojeluskuntaan kuului lähinnä pätiläläisiä, kirkonkyläläisiä ja mahdollisesti korvenkyläläisiäkin. Koska aseelliseen taisteluun ei uskottu jouduttavan, ei suojeluskunta ollut siihen kyllin järjestäytynyt sodan alkaessa. Valkoiset joutsenolaiset siirtyivätkin Imatralle sikäläisen suojeluskunnan joukkoihin.

¹ Hersalo, Yhteenvetotilasto suojeluskuntapiireittäin

² Hersalo, s. 318

³ Hersalo, tilasto

⁴ Hersalo, s. 319

⁵ Hersalo, tilasto ja s. 292-293

⁶ Hersalo, s. 318

⁷ Tikka, Marko ja Arponen, Antti. Koston kevät. Lappeenrannan teloitukset 1918, s. 126

Joutsenolaisia oli valkoisten joukossa huomattavasti vähemmän kuin punaisten.⁸

Kunnissa, jonne rintamat muodostuivat, lähtö valkoisten puolelle tapahtui salaa. Monet Joutsenon valkoisista taistelivat käytännössä muilla kuin Joutsenon rintamilla, koska menivät mukaan valkoisten toimintaan paikkakunnan ulkopuolella.¹ Suurimpana syynä lienee ollut aseettomuus. Aseita ei myöskään yrityksistä huolimatta saatu, joten valkoisesti ajattelevat vastarintaan halukkaat hakeutuivat aktiiviseen vastarintaan Joutsenon ulkopuolelle.²

Punaiset järjestyskaartit vaihtuivat virallisesti punakaartiksi tammikuun puolessa välissä, ”vaan ei se ryhtynyt mihinkään julkiseen toimintaan eikä asestautunut kuin vasta helmikuun 7. päivänä. Tähän asestautumiseen kiihotti sitä valkoisten helmikuun 1. päivänä Imatralla tekemä ”manööveri”, jolloin he toimittivat useampia kotitarkastuksia yksityisten työläisten kortteereissa.”³

Kaarti kyllä pyrki aseistautumaan jo aikaisemmin, mutta toteutus sujui hitaanlaisesti. Tähän on mahdollisesti vaikuttanut se, että työväen järjestyskaartin toiminnassa vaikutti aluksi keskeisesti Sofia Hjulgren, jota agitaattorin maineestaan huolimatta on paikkakunnalla pidetty sotaa vastustaneena henkilönä.⁴ Vasta tammikuun 6. päivänä pidetyssä järjestyskaartin kokouksessa päätettiin seuraavasti:

”Keskusteltiin aseiden hankkimisesta Kaartille ja tultiin yksimieliseen päätökseen, että aseet on saatava heti. Valittiin henkilö aseiden hankkimiseen valituksi tuli Sofia Hjulgren jonka tulee käydä Lappeenrannassa ja jos asiat vaativat niin mennä Viipuriin saakka”⁵

Tammikuun 15. päivä valittiin edustajat järjestyskaartien neuvottelukokoukseen Lappeenrantaan 20. päiväksi tammikuuta 1918. Valituiksi tulivat Sofia Hjulgren ja Kusti Nikkanen. Hjulgren ei kuitenkaan ollut halukas tehtävään, jossa olisi pitänyt mennä patistelemaan Joutsenoon aseita. Hän kieltäytyi tehtävästä. Niinpä tilalle piti valita uusi edustaja.

⁸ Pekka Valtosen haastattelu

¹ Tikka - Arponen, s. 117-118. Pekka Valtosen haastattelu

² JsrkA, Oskari Lakan muistelmat vuoden 1918 tapahtumista. Vuori, Kansalaissota Joutsenossa s. 94-95

³ Työväenarkisto. Terroritilasto. Viipurin lääni. Oskari Siippaisen kertomus Joutsenosta ja tapahtumista 1918

⁴ Vuori, s.196

⁵ VapSa, Punakaartin asiakirjoja, 866, Joutsenon sos.dem. järjestyskaartin pöytäkirjat 1917-

”Sofia Hjulgrenin kieltäytymisen johdosta menemästä Edustajakokoukseen Lappeenrantaan 20 p:nä tammikuuta 1918. Valittiin tilalle Albin Tanninen. Evästykseksi edustajille annettiin seuraavaa: että aseet on saatava heti ja sellainen hallitus kuin nyt on, on heti kukistettava hinnalla millä tahansa ja se on pantava heti käytäntöön eikä aina lupailta vaan täyttää.”¹

Samassa kokouksessa keskusteltiin jäsenistön harjoittamisesta:

”Keskusteltiin harjoitusten pidosta kuin harjoituksiin nykyisin on osanotto laimeaa. Ja tultiin yksimieliseen päätökseen siitä, että kaikkien on oltava täsmällisiä harjoituksiin nähden.”²

Ilmeisesti myös osanotto järjestyskaartin kokouksiin oli yhtä innotonta, ja kaartin aktiiveilla oli täysi työ saada kaartilaiset mukaan harjoituksiin, joita määrättiin pidettäväksi kolmesti viikossa. Harjoituksiin patistelivat myös ylempää tulleet ohjeet.³ Kun järjestyskaarti vaihtui punakaartiksi, Joutsenon osastosta tuli kahden komppanian ja huolto-osaston vahvuinen. Sotatoimien alettua siitä muodostettiin Joutsenon pataljoona, johon kuului kaksi komppaniaa jaettuna kahdeksaan plutoonaan ja huolto-osastoon.⁴

¹ sama

² VapSA, Punakaartin asiakirjoja 866, Joutsenon sos.dem. järjestyskaartin ptk:t 1917-

³ sama

⁴ Vuori, s. 94

6. JOUTSENO TAISTELUTANTEREENA

6.1. Levottomuus vaihtuu sotatilaksi

Tilanne oli Joutsenossa jo tammikuussa kärjistynyt siihen pisteeseen, että asetelma sotaa varten alkoi olla olemassa. Punaiset olivat kaapanneet vallan elintarvikelautakunnassa, punakaarti oli muodostunut ja valkoiset olivat hakeutuneet suojeluskuntiin muualle. Monet olivat myös lähteneet pois paikkakunnalta, nimittäin monet sellaiset, jotka halusivat välttää aseisiin tarttumista¹. Näin oli myös muualla Viipurin läänin alueella. Piilosen mukaan sisällissota olikin Viipurin seudulla todellisuutta jo viikon verran ennen kuin vallankumous varsinaisesti alkoi. Tammikuun 29. Päivänä läänin työväenjärjestöjen johto antoi Viipurissa julistuksen, jonka mukaan ”täydellinen työväenvalta” oli voimassa koko läänissä.² Viipurin esimerkki levisi pian Helsingin ja Viipurin lisäksi ennen muuta Kotkaan, Lahteen ja Lappeenrantaan, sekä näiden lähiympäristöön, johon Joutsenokin kuului.³

Helmikuun 1. päivänä valkoiset tekivät Joutsenoon ”iskun”, jonka aikana pidätettiin muutamia punaisia, mutta ei vielä päästy taistelukosketukseen punaisten kanssa.⁴ Punaiset olivat nimittäin kokoontuneet tuolloin Pulpille (valkoiset kävivät kirkonkylässä ja Honkalahdessa) ja päättivät vielä olla ryhtymättä aseelliseen toimintaan, koska käytettävissä oli vain 50 kivääriä. Samalla päätettiin perääntyä Haukilahden kautta Lappeenrantaan.⁵

Eino I. Parmanen kertoo valkoisten tehneen Joutsenoon operaation, jossa vangittiin mm. nimismiehen kanslisti, agitaattori Oskar Jauho, helmikuun 6.-7. päivien välisenä yönä. Parmasen mukaan valkoiset olivat takaisin Imatralla klo 4 mukanaan Jauhon lisäksi kirkonkylän ”sentraalikaappi”. Vain muutama tunti sen jälkeen valtasivat Lappeenrannasta tulleet punaiset Joutsenon kirkonkylän. Heidän käyttöönsä jäi Honkalahdessa sijainneesta Pöyhiän Hovista Lappeenrantaan

¹ Vuori, s. 94

² Piilonen, s. 91

³ sama, s. 97

⁴ Vuori, s. 98-99

⁵ JsrkA, Hugo Hulkkeen muistiinpanot vuoden 1918 tapahtumista

vienyt puhelinlinja.¹ Muiden lähteiden mukaan helmikuun 7. päivän aamuna tehty valkoisten operaatio oli jo toinen laatuaan. Joka tapauksessa sinä päivänä saapui Lappeenrannasta jo joukko punaisia Joutsenoon, nimittäin Honkalahden ja Kaukaan komppaniat. Nämä olivat ensimmäiset aseelliset punaiset paikkakunnalla.² Joidenkin arvioiden mukaan Joutsenoon marssi tuolloin 1500 miestä. Näistä kuitenkin vain osa jäi paikkakunnalle, nimittäin Lappeenrannan rykmentin kolmannen pataljoonan ensimmäinen komppania.³ Lappalaisen mukaan punaisten eteneminen Lappeenrannasta alkoi helmikuun 8. päivänä, jolloin Lappeenrannan ylipäällikkö Viki Ripatti lähetti ensin hiihto-osastoja, sitten jalkaväkeä kohti Joutsenoa. Viipurin piiriesikunnan hyväksymän suunnitelman mukaan tavoitteena oli Joutsenon valtaamisella varmistaa Lappeenranta. Tämän osaston kokonaisvahvuus oli runsaat tuhat miestä, lähes pelkästään suomalaisia. Lappalaisen mukaan 8. helmikuuta tapahtunutta kirkonkylän miehitystä ennen oli Joutsenossa käyty vain partioretkillä.⁴ Paikkakunnan omat lähteet, mm. haastatellut ja muistelmia kirjoittaneet, pitävät punaisten tulopäivänä helmikuun 7. päivää.

Piilonen määrittää punaisen vallanoton päiväksi Joutsenossa vasta helmikuun 10. päivän. Hän ei kuitenkaan tarkoita sotilaallista vallan ottoa, vaan poliittista. Lappeenrannassa punaiset ottivat vallan 1. helmikuuta. Piilosen ajoituksen perusteena on kunnan hallinnon järjestäminen uudelle (punaistelle) perustalle, joka tapahtui 10.2.⁵

Rintaman muodostuminen paikkakunnalle alkoi kuitenkin käytännössä jo helmikuun alkupäivinä, jolloin valkoiset aloittivat Joutsenossa operoinnin. Ensimmäisen varsinaisista aseellisista joukoista tyhjän viikon jälkeen punaisilla oli 7. helmikuuta alkaen Joutsenossa joka tapauksessa jo jonkinlainen aseistus tai ainakin jonkinlaisia joukkoja, vähintäänkin paikallisia, ja tavallinen rauhanaikainen elämä paikkakunnalla oli vaihtunut sodanaikaiseen.

¹ VA, VapSA. Taistelukuvaus ja muistiinpanoja Karjalan rintamalta .241. Karjalan armeijan III rykmenttiä koskevia muistiinpanoja. Laatinut Eino I. Parmanen. Helmikuu, s. 1

² Työväenarkisto, Oskari Siippaisen muistiinpanot vuodesta 1918

³ Tikka – Arponen, s. 126

⁴ Lappalainen, Punakaartin sota I, s. 75-76

⁵ Piilonen, kartta s. 98-99, s. 101

valkoisia oli nyt liikkeellä 125-130 miestä. ”Vihollisen pääjoukko vetäytyi kirkonmäelle” ja ”Vihdoin pimeys ja vihollisten erinomainen asema pakoitti meikäläiset perääntymään jättäen kolme kuollutta”, luonnehti Parmanen taistelua. Hänen muistiinpanojensa mukaan kahakassa kuoli heti neljä ja myöhemmin haavoihinsa kaksi valkoista, loukkaantuneita oli lisäksi seitsemän.¹ Eri lähteissä kuolleiden määrästä esitetyt luvut kuitenkin vaihtelevat huomattavasti, niin että lukuihin ei liene luottamista.

Helmikuun kahdeksantena valkoiset olivat lähteneet valloitusretkelle tosi mielellä. Siitä kertoo sekin, että tarkoituksena oli tulla Joutsenoon kahdelta suunnalta. Jääsken valkoisten piti hyökätä Kuurmanpohjan kautta, mutta nämä myöhästyivät lähdössä ja pysähtyivät sitten Ravattilan koululle kokonaan, kun kuulivat kirkolta laukausten vaihtoa.² Myöhässä olivat liikkeellä myös valkoisten pääjoukot, niin että taisteluihin ei ollut toivoakaan ehtiä valoisan aikana. Pimeässä punaisten voittaminen taas oli hankalaa, kun nämä olivat hyvissä asemissa kirkonmäellä.³ Taistelut käytiin varovaisessa hengessä; kumpikin puoli pelkäsi edetä, sillä valtaosalle joukkoa ja erityisesti joukkojen johtajille Joutseno oli tuntematonta seutua, eikä maaston tuntemusta siten voitu hyödyntää.

6.3. Rintamalinja Joutsenon halki

Helmikuun alussa valkoiset olisivat ehkä saaneet Joutsenon haltuunsa vain marssimalla sinne. Joutsenoa lähdettiin kuitenkin valloittamaan vasta, kun siellä oli vihollisia, joilta valloittaa, ts. vasta kun punaiset vuorostaan olivat osoittaneet aktiivisuutta marssimalla Joutsenoon. Samalla tavoin punaiset olivat aiemmin odotelleet valkoisten toimia.

Joutseno sopi punaisten ja valkoisten kohtaamispaikaksi. Lappeenrannassa oli vahva punainen asema, valkoiset puolestaan olivat ottaneet haltuunsa Imatran alueen. Joutsenossa ei omasta takaa ollut valkoista valtaa enempää kuin kaartiakaan, joten tyhjä tila täyttyi punaisilla joukoilla, joille myötämielistä väestöä

¹ sama, s. 4

² sama, s. 5

³ Vuori s. 109-111

löytyi paikkakunnan strategisilta paikoilta, pääteiden solmukohdissa Honkalahden – kirkonkylän tienoilla enemmän. Valkoisten kannattajat kun löytyivät herrasväen lisäksi pääosin hajanaisemmin asutulta maaseutualueelta. Lisäksi paikalliset punaiset olivat jo tehneet esityötä valtaamalla tärkeän elintarvikelausakunnan.

Ensimmäiset taistelut vakiinnuttivat Joutsenoon rintamalinjan, joka säilyi suurin piirtein koko kevään 1918. Rintamalinja kulki Joutsenon kirkonkylän itä- ja eteläpuolella. Se alkoi Saimaan rannasta Honkalahden tienoilla, jatkui sieltä kirkonkylään ja edelleen Eiskolaan ja Ravattilaan, sieltä Leppälän ja Suokumaan kautta Penttilään ja sieltä Jääsken puolelle.¹ Kirkonkylässä ja Honkalahdessa punaiset olivat harjulla, jota oli hankala lähestyä. Kirkonkylästä etelään, kohti Penttilää, rintamalinja noudatteli Viipuriin johtavaa maantietä, joka oli kulkureittinä tärkeä.

6.4. Helmikuun taistelut

6.4.1. Hyökkäys ja pakokauhu

Helmikuun 8. päivää seuraavat päivät suunniteltiin punaisten leirissä Joutsenosta Imatralle päin etenemistä. Viki Ripatti halusi johtaa joukkonsa suoraan Saimaan rantaa Imatralle, Jalmari Parikka taas vaati kiertoliikettä Penttilän kautta Ensoon. Molemmat päätettiin toteuttaa yhtä aikaa Antrean rintaman hyökkäyksen kanssa, joka oli 13.2.² Välipäivät kuuluivat sekä valkoisten että punaisten osalta varastoja täydentäen eli takavarikoita tehden. Punakaarti oli määrännyt kaikesta korvattavaksi joko rahalla tai kuitilla, jolla korvauksen saisi esikunnasta. Joka paikassa korvausta ei kuitenkaan annettu.³

”12.2. saatiin ilmoitus, että punaiset liikehtivät Joutsenon kirkolta Jänhiälään päin”, ja ”13.2. punaiset liikehtivät uhkaavasti Pellisenrannassa”⁴ kertoo Parmanen.

Parikka miehitti 13. helmikuuta vastarinnatta Penttilän kylän, joka sijaitsi teiden risteyksessä ja Ripatin joukot etenivät

¹ Lappalainen, Punakaartin sota I, Liitekartta 1

² sama, s. 76

³ Vuori, s. 115

⁴ VapSA, Parmasen muistiinpanot, s.7- 9

valkoisia edeltään karkottaen Korvenkylään (muutaman kilometrin päähän Imatralta), mutta palasivat sieltä vielä samana iltana Honkalahteen.¹ Oskari Siippainen muistelee tämän hyökkäyksen tapahtuneen 14. helmikuuta, ja valkoisten vastahyökkäyksen sitä seuraavana päivänä.² Koska muut lähteet kuitenkin ovat yksimielisiä päivämäärästä 13. helmikuuta, lienee Siippaisen muistikuva väärä.

14.2. valkoiset hyökkäsivät vuorostaan Joutsenoon päin.

”Seuraavana päivänä tulivat valkoiset vastavierailulle Joutsenon kirkolle pruuvaamaan uusia tykkejään, joista syytivät vuoroin puisia ja rautaisia ammuksiaan kirkon ja työväentalon seiniin”.³ Valkoiset etenivät Karsturantaan saakka, josta ampuivat Nappulanmäeltä Honkalahteen, kohti työväentaloa. Punaiset pakenivat Lappeenrantaan saakka.⁴

”Tämä (tykkituli) alkoi meidän pari viikkoa vasta aseissa olleista rekryyteistämme näyttää kamalalta, eikä niiden valkoisten ampumataitoon ollut paljon luottamista, olisivat pian vahingossa saattaneet ampua ihmisiä. Senpätähden otimmekin jalat allemme ja painalsimme Lappeenrantaan. Useimmat veivät vielä perheensäkin mukanaan, joten Honkalahden seutu jäi aivan autioksi”, kertoo Siippainen.⁵

Pakokauhu tyhjensi Joutsenon. Parikkakin sai käskyn vetäytyä suoraan Lappeenrantaan. Ripatti pyysi vetäytymisestä säikähtäneenä apua Viipurista ja järjesti Lappeenrannan etuvartiot Joutsenon tielle noin kahdeksan kilometrin päähän kaupungista.⁶

6.4.2. Joukkojen määrä helmikuun alun taisteluissa

Helmikuun toisen viikon alussa, kun Joutseno miehitetiin, marssi Joutsenoon tietävästi yli 1000 miestä. Parikan kirjaan alaviitteet laskevat U.A. Rauanheimo arvioi Joutsenoon marssineen kuun alussa 1000-1400 miestä. Entuudestaan

¹ Lappalainen I, s. 76

² Työväenarkisto, Siippaisen muistiinpanot

³ sama

⁴ VapSA, Parmasen muistiinpanot, helmikuu s. 12

⁵ Työväenarkisto, Siippaisen muistiinpanot

⁶ Lappalainen I, s. 76-77

Joutsenossa jo oli silloin joutsenolaisia ja lähitiienoon kaartilaisia arviolta 350 miestä.⁷

Yhteensä punaisia oli siis paikkakunnalla 1500 miehen verran, jopa enemmän.

”Parhaaseen aikaan oli Joutsenossa noin 1200 miestä, suurin osa Helsingiläisiä” ja ”Joutsenolaisia joukkoja oli punakaartissa kaksi komppaniaa (noin 100 miestä)”, kertoo Oskari Siippainen silminnäkijän arvion.¹

Valkoisia kävi 8. päivän taistelussa n. 130 miehen joukko, joista osa (n. 40) jäi Karsturantaan, ja loput (n. 90 miestä) osallistui taisteluun kirkolla.² Valkoiset eivät olleet ihan tarkkaan selvillä punaisten lukumäärästä, arviot vaihtelivat 350 miehestä ylöspäin. Helmikuun 9:ntenä Parmanen ilmoitti valkoisten pataljoonan kooksi 610 taisteluvalmista miestä, joista ainoastaan 273 oli aseistettuja. Näistä 105 komennettiin hänen mukaansa Antreaan reserviin 11.2. kahden kuularuiskun kanssa.³

Seuraavaan, helmikuun 13:n päivän taisteluun punaisten puolelta osallistui n. 300 kiväärimestä ja kolme konekivääriä.⁴

Valkoisia oli joidenkin arvioiden mukaan jopa alle 100

Korvenkylässä punaisia pysäyttämässä, luku nousi ehkä yhteensä hiukan yli sadan, kun valkoiset saivat iltapäivällä apujoukkoja 40 miestä Jääskestä.⁵ Seuraavana päivänä punaiset pakokauhuun saattanut valkoisten hyökkäys ei liene ollut Joutsenon valloitusyritys, sillä mitään mainittavia lisäjoukkoja valkoisilla ei tiedetä olleen käytössään. Tämän valkoisten hyökkäyksen taistelut olivat hajanaisempaa ammuskelua kuin punaisten edellispäiväisen hyökkäyksen.⁶

Valkoiset eivät miehittäneet Joutsenoa, vaikka punaiset pakenivat. Vuori arvailee syiksi väsymystä ja joukkojen vähyyttä, ehkä tietämättömyyttä punaisten paostakin. Parmanen mainitsee, että valkoiset eivät ajaneet takaa pakenevia punaisia⁷, mikä viitanee siihen, että miehiä ei tällaiseen jatko-operaatioon ollut riittävästi. Kun Lappalainen toteaa punakaartin sodan

⁷ Vuori, s. 106

¹ Työväenarkisto, Oskari Siippaisen muistiinpanot

² VapSA, Parmasen muistiinpanot, helmikuu s. 4, Vuori, s. 107, Lappalainen I s. 76

³ VapSA, Parmasen muistiinpanot, helmikuu s. 5

⁴ Lappalainen I, s. 76

⁵ Vuori, s. 119-120

⁶ VapSA, Parmasen muistiinpanot, helmikuu, s. 12-13, JsrkA, Hugo Hulkkeen muistiinpanot, Vuori, s. 120-123

⁷ VapSA, Parmasen muistiinpanot, helmikuu s. 13

aloituksen olleen valmistautumatonta⁸, niin Joutsenon rintamaa tarkasteltaessa näyttäisi tilanne olleen samanlainen myös valkoisten puolella.

6.4.3. Punaisten paluu ja kuun lopun toimet

Punaiset joukot palasivat Joutsenoon vasta 26.2.¹ Uusi retki Joutsenoon oli piiriesikunnassa sovittu aloitettavaksi 23.2. tai 24.2. Todennäköisesti tykkien odottelun sekä koulutuksen vuoksi lähtö kuitenkin siirtyi 26. päivään.² Ilmeisesti valkoisten tykkien pelottamana ei haluttu mennä takaisin ilman entistä parempaa varustusta. Niitä odotellessa aikaa hyödynnettiin myös harjoituksilla.³

Pakolaisten tuomien tietojen perusteella punaiset olivat Lappeenrannasta lähtiessään hyvin tietoisia siitä, ettei vastarintaa Joutsenossa kohdattaisi. Niinpä Joutseno miehitettiin kuten oli suunniteltu. Viipurista Viki Ripatti oli saanut käskyn jatkaa matkaa päävoimillaan Joutsenosta Penttilän kautta Jääskeen. Joutsenoon piti jätettävän vain yksi tykki ja satakunta miestä. Ripatti oli kuitenkin haluton noudattamaan tätä käskyä. Penttilän osastoa johti tälläkin kertaa Jalmari Parikka.⁴

Parikka lähtikin etenemään kohti Penttilää 28.2. Mukaansa hän sai noin 450 miestä, kaksi tykkiä ja neljä konekivääriä.⁵ Taistelukosketus punaisten ja valkoisten kesken syntyi Nevalassa Filipoffin kaupan tienoilla, jossa punaiset ajoivat laukausten vaihdon jälkeen ylivoimallaan pakosalle liikkeellä olleen valkoisten joukon.⁶

Punaiset kokeilivat mahdollisesti uutta tykkiään tässä kahakassa, vaikka vastuksen suuruuden vuoksi siihen ei olisi tarvetta ollutkaan.

”Kiväärinpaukkeen seasta erotti myös tykin jyrähdyksiä. Tykki oli tuotu vajaan kilometrin päähän meistä, ja sieltä se

⁸ Lappalainen I, s. 116

¹ VapSA, Parmasen muistiinpanot, helmikuu s. 16

² Lappalainen, Jussi T., Punakaartin sota II, s. 74

³ Vuori, s. 130

⁴ Lappalainen II, s. 74

⁵ sama

⁶ Vuori, s. 133-134

suorasuuntauksella tulitti. Yksi ammuksista osui kotini vesikattoon ja sytytti tulipalon” kertoo lapsuudenkokemuksestaan Eino Jakonen.¹

Parikka mainitsee joukkojen taistelleen valkoisten kanssa Leppälän ja Penttilän välillä.² Parikka joukkoineen eteni kahakoiden jälkeen Penttilän kylän laitaan, mutta jätti kylän keskustan miehittämättä. Valkoisten pienen osaston seuraavana aamuyönä kylään tekemä hyökkäys osui siis tyhjään ja punaisilla oli helppo työ karkottaa heidät tykki- ja kivääritulella. Penttilä miehitettiin 1.3.³ Valkoisten puolella pelättiin punaisten hyökkäävän Kuurmanpohjaan saakka. Siksi 50 miestä hyökkäsi Hiirenmyllyn kautta Penttilään (edellä mainittu hyökkäys yöllä).⁴

Joutsenon kirkonkylässä ja Honkalahdessa oli tällä välin rauhallista. Lappalainen arvioi, että punaisten puolelta tähän oli syynä se, että joukkojen pääosa todellakin oli Parikan mukana Penttilässä.⁵ Parikasta tuli Nevala-Penttilä-Kontu-Näveri rintamalohkon päällikkö maaliskuun alussa.⁶

6.5. Maaliskuun taistelut

6.5.1. Tavoitteena Kuurmanpohja

Jalmari Parikan tavoitteena Penttilään marssittaessa lienee ollut jatkaa matkaa edelleen kohti valkoisia ja Kuurmanpohjaa ja sieltä Jäskeeseen ja Ensoon. Maaliskuun 2. Päivänä lähdettiin taisteluun Hiirensillan yli. Punaisten hyökkäys sujui hyvin, valkoiset joutuivat perääntymään, vaikka heillä oli maineikas Saloniuksen kuularuisku.⁷ Viipurista ja Helsingistä tuli kuitenkin kielto jatkaa. Parikan pelättiin joutuvan saarroksiin. Niinpä hän joutui – tyytymättömänä – perääntymään takaisin Penttilään.⁸ Sen jälkeen kahakoitiin Leppälän – Suokumaan suunnalla pikkukahakoita, joiden tarkoituksena sekä valkoisten että punaisten puolelta oli

¹ Jakonen, Eino, Joutsenon pojan laulu, omakustanne, Lappeenranta 1987, s. 60

² Parikka, Jalmari, Viimeinen taisto, Porvoo 1938

³ Lappalainen II, s. 74

⁴ Vuori s. 136

⁵ Lappalainen II, s. 75

⁶ Parikka,

⁷ Vuori, s. 138-139, VapSA, Parmasen muistiinpanot, maaliskuu s. 1

⁸ Lappalainen, II s. 75

häiritä vastapuolta ja tiedustella tilannetta. Maaliskuun 7. Päivänä Joutsenoon saatiin vahvistuksia Helsingistä. Lisävoimien avulla saatiin miehitetyksi rintamatukikohdat koko rintamalinjalle Pulpin tehtaalta Penttilän kautta Kontuun asti.¹

Tässä vaiheessa Joutseno oli sivurintaman osassa sekä punaisille että valkoisille, joita nyt oli seudulla lähes yhtä paljon kuin punaisiakin, Punaisten rintaman sisällä sen sijaan tapahtui. Joutsenon rintamaesikunnasta tuli tyytymättömyyden keskus, jota käytettiin sekä Viipurin että Lappeenrannan esikuntien syrjäyttämiseen.² Rintamalla sen sijaan oli parin viikon ajan varsin rauhallista, sen kertovat sekä punaisten että valkoisten raportit rintamilta. Raportit kertovat myös sen, ettei kyseessä tällä haavaa ollut pääasiallinen taistelynäyttämö, minkä saattaa päätellä esimerkiksi asianosaisten suhtautumisesta sotatoimiin.

Punaisten raportti 9.3. ”Päivä kului rauhallisesti. Kello 4 ip Katkaisi vihollinen yhteyden Jääsken ja Joutsenon joukkojen välillä. Lähetimme paikalle 1 ½ komppaniaa jalkaväkeä, 1 tykin ja kuularuiskun kanssa. Vihollinen ei kuitenkaan antautunut taisteluun, vaan perääntyi nähtävästi Suokumaalle, ammuttuaan 1 lomalta palaavan toverimme - - -”³

Valkoisten rintamalta 14.3. ”Jo edellisenä päivänä oli päätetty, että Joutsenon rintamalla hyökättäisiin - - - ” Kesken etenemisen tuli kuitenkin odottamaton perääntymiskäsky, koska ”rykmentin päällikkö, ratsumestari Aito Husso ja samoin hänen apulaispäällikkönsä herra Uno Serenius olivat kumpainkin liiaksi kumartaneet Backusta.”⁴

Punaisten rintamaesikunnassa päälliköksi vaihtui Viki Ripatin tilalle Juho Airaksinen.⁵ Joutsenossa ilmeisesti oltiin tilanteeseen ja paikoillaan pysymiseen tyytymättömiä, sillä toimintaa kaivattiin. 16.3. päätettiin jopa lähettää kaksi miestä Viipuriin esikuntaan ottamaan selvää asioiden tilasta ja tulevista

¹ sama

² sama

³ VapSA, Viipurin keräystoimikunnan asiakirjat. Punakaartin asiakirjoja 1-6, 105a. Punaisten raporteja Joutsenon rintamalta

⁴ VapSA, Parmasen muistiinpanot, maaliskuu s. 2

⁵ Lappalainen II, s. 75

suunnitelmista ja toimenpiteistä.¹ Keskustelujen, piiriesikunnalta vaadittujen liikehtimisoikeuksien ja Tampereen keventämiskäskyn tuloksena syntyi Joutsenon esikunnan kokouksessa 19.3. suunnitelma hyökkäyksestä, jonka tavoitteena oli eteneminen Imatralla sekä Karjalan radan katkaisu Antrean selustassa. Penttilän rintamalle annettiin tehtäväksi vain tasainen painostus, pääetenemisen piti tapahtua Joutsenosta helsinkiläisten ja lappeenrantalaisten voimin. Operaatioon suunniteltiin ryhdyttävän seitsemällä komppaniolla, joista kolme keskellä ja kaksi kummallakin sivustalla, tukena neljä tykkiä.²

Valkoiset olivat samaan aikaan Jänhiälässä ja Suokumaan-Kuurmanpohjan suunnalla, josta käsin häiritsivät punaisia. Jänhiälään saatiin täydennystä 17.3. kuusi ryhmää miehiä, ennestään siellä oli kaksi lentävien ryhmää (yhteensä noin 15 ratsumiestä). Karsturantaan asti valkoiset eivät edenneet, vaikka punaisetkaan eivät siellä olleet.³

6.5.2. Suunta kohti Imatraa

Punaiset lähtivät hyökkäykseen aamuvarhaisella 20. maaliskuuta. Punaiset etenivät pääjoukolla Jänhiälään, josta valkoisten etujoukot perääntyivät ylivoiman tieltä. Myös Penttilässä kohtasivat joukot vain heikkoa vastarintaa.⁴ Parikka kertoo, ettei hänellä ollut Airaksiselta lupaa edetä Kuurmanpohjaan saakka, vaikka hän ehdotti myös ns. salokylämiemittämistä, jotta sivusta turvattaisiin. Alueen valkoiset uskottiin sidottavan riittävästi Hiirensillan suunnalla tapahtuneilla hyökkäyksillä.⁵ Parikan hyökkäyshalukkuudesta kuitenkin ilmeisesti vuoti tai vuodettiin tarkoituksella tieto valkoisille.⁶

Punaisten suuren hyökkäyksen kulku oli onnahtelevaa, eikä herättänyt luottamusta uutta päällikköä kohtaan. Konekiväärit lakkoilivat, yksi ampuja hermostui, tykkejä peräytettiin ja pelättiin saarroksiin joutumista. Saimaan rannalla toimineet komppaniat eivät saaneet aikaiseksi mitään mainittavaa.

¹ VapSA, punaisten asiakirjoja

² Lappalainen II, s. 75

³ Vuori, s. 142

⁴ Lappalainen II, s. 75

⁵ Parikka

⁶ Vuori, s. 145

Airaksisen pesti jäi lyhyeksi, hänet erotettiin rintamajoukkojen päätöksellä 21.3.¹ Uudeksi ylipäälliköksi tuli tainionkoskelainen Henrik Suhonen, jonka johdolla torjuttiin valkoisten seuraavana aamuna tekemä vastahyökkäys.² Penttilään tehtiin samaan aikaan valehyökkäys, ”kun tiedettiin punaisten aikovan hyökätä Korvenkylään.”³

Edellisten valkoisten tekemien hyökkäysten jälkeen oli molemmilla puolin rintamaa muutaman päivän hiljaisuus. Punaiset mahdollisesti suunnittelivat hyökkäystä jo 25.3.⁴, mutta aietta ei toteutettu. Seuraavana päivänä valkoiset hyökkäsivät Lipiälän kautta Ravattilaan ja Nevalaan ja pienemmällä joukolla myös Jänhiälään. Kuurmanpohjasta Suokumaan ja Lipiälän kautta Ravattilaan edenneeseen valkoisten joukkoon kuului Parmasen mukaan 450 miestä ja kolme konekivääriä. Ravattilasta punaiset ajettiin pakosalle kohti Konnunsuota ja sieltä edelleen Lappeelle asti.⁵ Punaiset toimivat ilmeisesti samoin kuin edellisessäkin hyökkäyksessä; hyökkäsivät sekä keskeltä suoraan kohti Korvenkylää ja Imatraa että kahdelta sivulta. Näistä oikean sivustan joukot löivät hajalle valkoisten vastarinnan ja pääsivät Korvenkylän läheisyyteen. Pääosa Korvenkylässäkin olleista saatiin ajettua pakosalle, niinpä valkoiset joutuivat kutsumaan apujoukkoja.⁶ Noin 130 miestä kiersi ns. saloteitse vihollisen sivustalle Jänhiälään, josta tulivat Korvenkylän valkoisten avuksi, ”tavattuaan salolla odottamatta ylivoimaisen vihollisen”.⁷ Valkoiset olivat varustautuneet tähän hyökkäykseen mm. piirittämällä kartoja sekä Honkalahdesta ja kirkonkylästä että ns. salokylistä. Edellisen piirsi sahanhoitaja Serenius muutaman talonpojan kanssa, jälkimmäisen Pekka Arponen⁸, jolla epäilemättä oli alueen tuntemusta kiertokoulunopettajana toimituilla vuosilla.

Punaiset olivat maaliskuun lopulla Korvenkylässä varsin lähellä onnistua saamaan kylän haltuunsa. Parmanen kertoo murtumisherkeästä tilanteesta, että nostokkaat pakenivat jo salolla

¹ Lappalainen II, s. 77, Parikka, s. 159-162

² Lappalainen II, s. 77

³ VapSA, Parmasen muistiinpanot, maaliskuu s. 3

⁴ Lappalainen II, s. 77

⁵ VapSA, Parmasen muistiinpanot, maaliskuu s. 3-4

⁶ Lappalainen II, s. 77

⁷ VapSA, Parmasen muistiinpanot, maaliskuu s. 10-11

⁸ sama, s. 7

kohdattua vihollista, samoin oli pakokauhua Korvenkylässä taistelleiden reserviläisten joukossa.¹

”Oli todellakin onni, että majuri Ståhlberg oli johtamassa, sillä kriittisempää tilannetta kuin silloin, ei ole Imatran rintamalla ollut”, kuvailee Parmanen, ja jatkaa: ”Jos punikit olisivat ymmärtäneet suoraan painautua Imatralle tunkeutuen sinne Korvenkylän ja Mellonkylän välisen tien poikki, olisi Imatra ehdottomasti mennyt, vaikka luultavaa kyllä on, että luutnantti Kuokkanen olisi taas karkoittanut heidät sieltä ehdittyään takaisin Ravattilasta ja Nevalasta.”²

Parikka kertoo puhelinlinjojen mykistymisestä arvanneensa, että valkoiset olivat katkaisemassa hänen ja Penttilän joukkojen yhteyttä Joutsenoon. Hän siis lähti liikkeelle miehineen, jotka sitten valloittivat Nevalan takaisin punaisille. Lappalaisen mukaan Ravattilan ottivat haltuunsa Joutsenosta lähetetyt miehet.³ Nämä Parmasen mainitsemat valkeat Kuokkasen joukot vetäytyivät Imatralle muiden valkoisten avuksi:

”Ravattilan koululla viivytettiin noin pari tuntia leväten ja odottaen tietoja Korvenkylästä. Ennen kuin tietoja ehti saapua, alkoi Penttilästä päin tulvehtia suuria vihollisjoukkoja ampuen kiivaasti kahdella tykillä ja kolmella kuularuiskulla. Imatralle oli tällä välin tilanne käynyt hyvin uhkaavaksi, sillä punikit yrittivät ylivoimaisena saartaa Korvenkylää. Saatiin silloin eversti A. Sihvolta pikainen määräys kiireimmiten palata Imatran avuksi.” Näin kertoo valkoisten puolen tapahtumista Eino I. Parmanen.⁴

Taistelu jatkui Korvenkylän suunnalla vielä seuraavana päivänä. Kiiivaiden taistelujen jälkeen punaiset vetäytyivät takaisin Joutsenoon ja Korvenkylä pysyi valkoisilla. Valkoiset olivat käytännössä torjuneet punaisten etenemisen, ja punaisten rintama pysyi entisellä linjalla Saimaan rannasta Viipurin maantietä pitkin Penttilään,⁵ tosin sillä poikkeuksella, että Jänhiälä, jonne punaiset jäivät miehittäjiksi jo edellisten 21.-22.3. taistelujen aikana, säilyi edelleen punaisilla.⁶ Punaisten asemat jäivät kylien

¹ sama, s. 11-13

² VapSA, Parmasen muistiinpanot, maaliskuu s. 13-14

³ Parikka, s. 163-169

⁴ VapSA, Parmasen muistiinpanot, maaliskuu s. 5

⁵ Lappalainen II, s. 78, VapSA, Parmasen muistiinpanot, maaliskuu s. 5

⁶ VapSA, Parmasen muistiinpanot, maaliskuu, s. 9

itäisille rinteille, eivätkä valkoiset olleet kaukana, vain parin sadan metrin päässä. Niinpä laukausten vaihtoa riitti aika ajoin silloinkin, kun rintamalla ei varsinaisesti tapahtunut mitään. Seuraavat merkittävät taistelut käytiin vasta huhtikuun puolella.

6.6. Huhtikuun taistelut

6.6.1. Punaiset lähtevät Jänhiälästä

Maaliskuun viimeisinä päivänä punaisten raportit kertovat, että asemia varustellaan tulevia taisteluita varten. Asemien todetaan tuolloin olevan ennallaan.¹ Joutsenon rintamalla on hiljainen aika molemmin puolin rintamaa. Punaiset siirtävät huhtikuun alussa Jänhiälän esikuntansa toiseen taloon.² Hiljainen jakso päättyi 5.4., kun valkoiset avasivat tulen Rauhasta kohti Jänhiälää. Parhaan yhteenvedon taistelusta on esittänyt Lappalainen, joka kertoo majuri Ståhlbergin johdolla hyökänneiden kahden valkoisen pataljoonan katkaisseensa punaisten Joutsenon ja Jänhiälän välisen yhteyden Hinkanrannassa. Jänhiälän yli 800-miehinen punaisten tukikohta jäi saarroksiin ja pieni ruotsinkielinen punakaartiosasto tuhoutui.³ Valkoiset olivat kiertäneet punaisten oikean siiven ympäri saloteitse – reittiä, jonka käyttöä Parmasen mukaan oli valmisteltu mm. kartoja piirrättämällä, ja jonne punaiset aiemmin ilmeisen tahallisesti olivat usuttaneet valkoisia.

Jänhiälässä oli punaisilla kuitenkin niin paljon miehiä ja aseistusta (mm. yhdeksän tykkiä), että he saattoivat puolustautua varsin tehokkaasti. Valkoiset lähestyivät kahdelta suunnalta, mutta tulitaisteluiden vuoksi eivät saaneet yhteyttä toisiinsa. Valkoiset olivat kuitenkin vahvasti liikkeellä, ja punaiset katsoivat tarvitsevansa apua ja saivat sitä Lappeenrannasta noin sadan vankilasta vapautetun miehen komppanian verran. Tämä joukko palasi kuitenkin muutamia miestappioita (johtaja ja kuusi miestä) kärsittyään takaisin Lappeenrantaan.⁴ Punaisten rintamaraportti kertoo taistelusta seuraavasti:

”Lahtarit hyökkäsi joka suunnalta aikoen vallata. Vihollisella oli 9 kuularuiskua, 1 tykki ja noin 1200 miestä (teksti epäselvä)”
Taistelu kesti 12 tuntia ja valkoisilta jäi punaisten arvion mukaan paljon kaatuneita.

¹ VapSA, Punakaartin raportteja, 266,

² VapSa, Parmasen muistiinpanot, huhtikuu s. 6

³ Lappalainen II, s. 203

⁴ sama

”Meiltä kaatui 38 ja haavoittui 52. Tänään iltapäivällä vetäänty joukkomme Joutsenon kirkolle siitä syystä kun Jänhiällä on huonot asemapaikat. Lisäjoukkoja ja ampumatarpeita kaivataan, päälliköistä on puute”¹

Punaiset saivat siis palautettua yhteyden Jänhiälästä Joutsenoon ja torjuttua valkoisten hyökkäyksen. He vetäytyivät seuraavana päivänä pois Jänhiälästä, jota ei pidetty strategisesti hyvänä asemana. Rintamalinja palasi nyt Honkalahden - Joutsenon kirkonkylän - Penttilän linjalle Viipurin maantietä noudatellen. Valkoisten tappioiden kokonaismääräksi huhtikuun 5. päivän taistelussa Lappalainen toteaa satakunta miestä, joista kaatuneita 23.²

6.6.2. Valkoiset lähestyvät

Rajua Jänhiälän taistelua seuraavina päivinä oli taas hetken hiljaisempaa. Valkoiset sijoittivat Pätilän kylän tienoille 45 suojeluskuntalaista 7.4. ja alkoivat ensi kertaa pommittaa Pätilää 8.4. Seuraavana päivänä valkoiset ilmoittavat Pätilässä olleen 40 suojeluskuntalaista ja kaksi tykkiä.³ Lappalainen toteaa, että punaisten pitivät helposti aisoissa valkoisten 8.4. tekemät heikot häirintähyökkäykset. Sodan tässä vaiheessa ei Joutsenossa enempää kuin muuallakaan Karjalan rintamalla vielä tiedetty tapahtumien käännteistä muualla, esim. Tampereen kukistumisesta tai saksalaisten etenemisestä kohti Helsinkiä.⁴

Seuraavan kerran koko Joutsenon rintama joutui valkoisten aktiivisen hyökkäyksen kohteeksi 10. huhtikuuta. Hyökkäyksen painopiste oli tällä kertaa Nevalan – Ravattilan suunnalla, jonne valkoiset kertovat saaneensa hyökkäyskäsken edellisenä päivänä.⁵ Nevalassa ei punaisten miehitystä ollut lainkaan ja Ravattilassa olleet miehet vetäytyivät pian Saimaan kanavan varrelle. Jalmari Parikka Penttilän joukkoineen satoi Leppälän joukkojen vasemmalla, Nevalan puoleisella siivellä valkoiset tulitaisteluun ja vastaavasti Joutsenosta ammuttu tykki- ja kiväärituli pysäytti Ravattilasta Joutsenon suuntaan edenneet

¹ VapSA, Punakaartin raportteja 842

² Lappalainen II, s. 203

³ VapSA, Parmasen muistiinpanot, huhtikuu s. 7

⁴ Lappalainen II, s. 203

⁵ VapSA, Parmasen muistiinpanot, huhtikuu s. 1, 9-10

valkoiset. Myös Karsturannan suunnasta valkoiset hyökkäsivät, mutta pysähtyivät Joutsenon kirkonkylän eteen. Rintamassa oli Ravattilan kohdalla aukko aina kanavalle asti, mutta valkoiset eivät ottaneet riskiä lähteä etenemään punaisten joukkojen välistä niin syväälle. Valkoiset vetäytyivät, mutta punaiset olivat menettäneet Ravattilan ja Nevalan.¹

Punaisten rintamaraportti kertoo näistä taisteluista seuraavasti: ”Joutsenossa on koko viikon ollut ankaria taisteluita (lahtarit hyökkäävät vimmatusti useamman kerran päivässä). Paraillaan riehuu siellä kiivas taistelu, taistelun tuloksista emme vielä ole saaneet tarkempaa tietoa.”²

Parikan Penttilän kylässä olleiden joukkojen yhteydet Leppälään katkesivat yllättäen kaksi päivää myöhemmin, 12.4. Myös Konnusta alkoi kuulua ammuntaa. Valkoisten hyökkäys oli ajanut Leppälästä pakosalle Lauritsalan komppanian, joka hajosi pitkin Konnunsuota. Tukikohtaan jäänyt Helsingin Portun IV komppania onnistui pitämään puolensa valkoisten vahvennettua komppaniaa vastaan iltamyöhään, mihin mennessä yhteyden katkeamisesta huolestunut Parikka oli onnistunut lyömään Penttilän ja Leppälän väliin päässeeseen valkoisen vajaan komppanian. Yhteys Leppälään saarrettuihin saatiin uudelleen auki.³

Seuraavana päivänä, 13.4. valkoiset kertovat pommittaneensa Pätilän kylää, jossa paloi Mattisen talo.⁴ Myös punaiset ilmoittavat aiheuttaneensa useita tulipaloja vastustajan puolella.⁵ Punaisten rintamaraportti 14.4. kertoo kiihkeistä taisteluista:

”Kiihkeitä taisteluita koko päivän joka suunnalla. Lahtari karkoitettu Nappulan hovin ympäröstä. Sotasaaliiksi lahtarien perääntyessä saimme yhden pommin heitto koneen.”

”Ravattilassa ja Nevalassa on lahtarit hyvin kiusallisessa asemassa. Kontu: asema Konnussa ilmoitetaan olevan ennallaan. Penttilä: Etuvaritiokahakoita, muuten asema ennallaan. Leppälä: Taisteluita koko päivän ajoittain kiihkeitäkin. Joukkomme

¹ Lappalainen II, s. 204

² VapSA, Punaisten raportteja, 842

³ Parikka, s. 182-190, Lappalainen II, s. 204

⁴ VapSA, Parmasen muistiinpanot, huhtikuu s.7

⁵ VapSA, Punaisten raportteja, 842

liikehtii Nevalaa kohden. Vihollinen on viime päivien taisteluissa kärsinyt suurta mieshukkaa.”¹

Huhtikuun alkupuolen taistelujakson viimeinen taistelu käytiin 14.4. Arkistolähteitä tästä taistelusta on heikosti, mutta suullisena perintönä taistelukuvausta Joutsenosta löytyy.² Tuona päivänä hyökkäsi yksi valkoisten komppania Karsturannasta Saimaan jään yli kirkonkylän pohjoispuoliseen niemeen ja sieltä kohti Honkalahtea.³ Punaisten puolustuslinja kulki Koivuniemestä Pappilanmäen kautta Honkalahteen ja kirkonkylään, valkoiset lähestyivät Karsturannan suunnasta Torvelanmäeltä. Punaisten aloittivat kiivaan tulen valkoisia kohti. Siinä tulituksessa kaatui myös henkilökohtaisesti valkoisia johtanut majuri Armas Ståhlberg, minkä jälkeen valkoiset vetäytyivät jättäen punaisten ihmeteltäväksi miinanheitto-koneensa.⁴

Lappalainen toteaa, että tästä taistelusta ei punaisten puolelta ole lainkaan kuvauksia. Kuitenkin edellä esitetty raportti 14.4. näyttää kertovan juuri tästä taistelusta, vaikka toisaalta siinä yhdistyvät myös Leppälän suunnan taistelujen kuvaukset. Punaisten raportissa mainittu Nappulan hovi on Karsturannassa sijaitseva kiinteistö, joka oli sodan mittaan vuorotellen kummankin osapuolen hallussa, koska se sijaitsee mäellä, josta on hyvä näköala, ja koska rakennukseen vielä kuuluu näkötorni. Huhtikuun 14. päivän Karsturannan taistelun kuvaukseksi raportti sopii juuri tästä syystä sekä siksi, että Lappalaisenkin mainitsema miinanheitin ja raportin ”pommin heitto kone” lienevät yksi ja sama laite.

Tämä Karsturannan taistelu jäi jakson viimeiseksi. Punaisten olivat huhtikuun kahden ensimmäisen viikon aikana menettäneet Joutsenon ja Penttilän välisen yhteyden valkoisten yllettyä Ravattilaan ja Nevalaan. Yhteydenpitoa se ei toki katkaissut kokonaan, mutta teki sen tietysti huomattavasti hankalammaksi, ja samalla punaisten asemat entistä epäedullisemmaksi.

Penttilässä joukot olivat yhä umpiossa tietojen suhteen, ja osansa lienee ollut yhteyden hankaloitumisella Joutsenon suuntaan. Valkoisten hyökkäystä odoteltiin, ja lomien puuttuessa

¹ sama

² Vuori, s. 173-176 ja mm. Panu Arposen haastattelu, s. ??, haastateltu Joutsenossa 1982. TARKISTA PVM:T, JsrkA, Hugo Hulkkeen muistiinpanot

³ Lappalainen II, s. 204

⁴ sama, ja Vuori s. 173-177

tyytymättömyys kasvoi. Kireä oli tunnelma myös Joutsenossa. Valkoisten vahva ja aktiivinen ote alkukuun tapahtumissa lienee pysähdyttänyt myös rintamapäällikkö Ripatin pohtimaan joukkojensa vahvuutta, sillä rintamaesikunnan kokouksessa 18.4. hän, tehdessään selkoa tilanteesta Suomessa ja Joutsenossa, totesi ”rintaman miesluvun pienuuden sellaiseksi, että näillä miehillä ei voida suuria saada aikaan”. Ripatti ehdottikin vaadittavaksi peräti 2000 miestä lisää Joutsenon rintamalle, jotta voitaisiin tehdä hyökkäys eteenpäin. Ilman lisämiehiä hän katsoi mahdottomaksi sekä puolustuksen että eteenpäin menon.¹

Lappalainen arvioi Joutsenossa olleen siirtojen ja pakko-otettujen avulla 20.4. noin 1250-1300 punaista, joista runsas 1000 aseellisia.² Ripatin allekirjoittama luettelo huhtikuun 21. päivältä kertoo punaisia olleen Joutsenossa 1327, joista aseistettuja 1018. Aseistetuista 791 oli kiväärimiehiä, 83 kuularuiskuilla, 134 tykeillä ja 10 ratsumiehiä. Rintamalla ilmoitetaan olleen myös 1327 miestä, eli kaikki mainitut. Sanitäariosaston vahvuudeksi Ripatti ilmoittaa 56 henkilöä ja lisäksi kaartin palveluksessa ilmoitetaan olleen 95 miestä kuormastossa, 141 muonituksessa, viisi takavarikko-osastossa ja 10 esikunnassa. Ripatin luetteloon on merkitty myös tuolloin käytettävissä olleet ampumatarpeet (mm. 291440 kiväärin patrooneja) ja muut aseet (pomminheittokone, 5 konekivääriä, 20 sapelìa, 15 revolveria).³ Valkoisten puolella tilanne oli joukkojen osalta sama kuin punaisilla. Koko pitkällä rintamaosuudella oli noin 1060 miestä.⁴

6.6.3. Valta vaihtuu Joutsenossa

Huhtikuun alkupuolen kiivaiden taistelujen jälkeen molemmat rintamat, sekä punainen että valkoinen, pysyttelivät asemissaan häiriten vihollista lähinnä satunnaisella tulituksella. Tähän vaiheeseen ajoittuvat useimmat Joutsenon ns. alapitäjillä (kaikki Salpausselän harjun ja kirkonkylän eteläpuoliset kylät) tapahtuneet tulipalot⁵.

¹ VapSA, Punakaartin asiakirjoja 1-6, 105a

² Lappalainen II, s. 205

³ VapSa, Punakaartin asiakirjoja 1-6, 105a

⁴ Vuori, s. 177

⁵ sama, s. 173-177

Punaisten rintamalla Joutsenossa ei ilmeisesti ollut mitään tietoa siitä, miten taistelut muilla rintamilla olivat edenneet. Ehdoton vetäytymiskäske 24.4. tuli täytenä yllätyksenä.¹ Kun Nevala ja Ravattila oli menetetty jo aikaisemmin valkoisille, eivät punaiset päässeet vetäytymään Viipurin maantietä pitkin Joutsenosta, vaan oli lähdettävä Lappeenrannan suuntaan ja sieltä esimerkiksi kanavan vartta kohti Viipuria. Penttilän joukot sen sijaan saattoivat vetäytyä suoraan.

Jalmari Parikka oli saanut vetäytymiskäskyn jo ennen Joutsenoa, ja ryhtynyt vetäytymisen suojaksi taisteluun. Kiivaan tulituksen taustalla joukot vetäytyivät Leppälästä ja lopulta illalla 24.4. myös Penttilästä.² Joutsenossa irrottautuminen tapahtui myös samana yönä, 24.4.-25.4. Sihvon ja Sarlinin valkoisten joukkojen lähtiessä etenemään aamulla, oli Joutseno jo punaisista tyhjänä. Vetäytymisen yhteydessä sytytettiin tulipaloja valkoisten hidastamiseksi, osin myös ehkä mielialan romahtamisen vuoksi.³

Valkoisten raportit kertovat Joutsenosta ammutun 24.4. vielä seitsemän tuntia tykillä kohti Pätilää, jossa paloi pari taloa.⁴ Yllätys tuntui punaisten lähtö olleen valkoisillekin.

”25.4. punaiset odottamatta poistuivat Joutsenosta polttaen mennessään nahkuri Sinkon talon ja kunnan juuri rakentaman tulevalle kunnanlääkärille valmistetun rakennuksen, postikonttorin, kirkon, pitäjän viljamakasiinin, nämä kaikki kirkonkylässä. Honkalahdessa punaiset polttivat Pöyhiän hovin, johtaja Sereniuksen kartanon - - Myös polttivat he Hackmanin suuren, miljoonien arvoisen lautatarhan, räjäyttivät upoksiin kaksi Pöyhiän omistamaa laivaa ja yhden Hackmanin omistaman höyrylaivan. Alapappilassa, minkä päärakennus oli syttynyt pommituksesta palamaan 10.4., punaiset lähtiessään sytyttivät luuvan sekä kaikki latorakennukset.” kertoo Eino I. Parmanen siitä, mikä valkoisia odotti hylätyssä Joutsenossa.⁵

Punaisten vetäytyminen Joutsenosta tapahtui Lappalaisen arvion mukaan varsin hyvässä järjestyksessä.⁶

¹ Lappalainen II, s. 218

² Vuori, s.179-180

³ Lappalainen II, s. 218-219

⁴ VapSA, Parmasen muistiinpanot, huhtikuu s. 7

⁵ sama

⁶ Lappalainen II, s. 254

Punaisten vetäytyttyä Joutsenosta dokumentoivat valkoiset välittömästi punaisten puolustuslinjat ampumahautoineen ja laativat luetteloja punaisten joukoissa olleista joutsenolaisista ja muista johtohahmoista. Parmasen kirjaamiksi tulivat mm. rintamapäällikkö Viki Ripatti, Juho Herranen, jota hän mainitsee Honkalahdesta kotoisin olleeksi, häijyksi mieheksi, Anton Hjulgren, joka myös jakeli määräyksiä, helsinkiläinen Virtanen ja esikunnan jäsen Oskari Siippainen. Punaisten huomatuimpiin johtohenkilöihin Joutsenossa Parmanen lukee Sofia Hjulgrenin, entisen kansanedustajan, ”aatteensa ja suuruutensa” sokaiseman, jonka nimeää mm. tilanomistaja Helanderin murhaan syypääksi.¹

¹ VapSA, Parmasen muistiinpanot, huhtikuu s. 11-12

7. SURMAT JA TELOITUKSET

7.1. Surmat sodan aikana

Marko Tikka on tutkinut punaista ja valkoista terroria Lappeenrannan seudulla ja myös Joutsenon rintamalla. Antti Arposen kanssa lisensiaattityönsä pohjalta kirjoittamassaan kirjassa Koston kevät hän luetteloï yksityiskohtaisesti sodan aikana ja sen jälkeen tapahtuneet kuolemaan johtaneet väkivallanteot. Tikan luettelossa ovat väkivallantekoina myös sellaiset tapaukset kuin esimerkiksi nukkuneena surmattu punaisten vartiomies tai valkoisten surmattu tiedustelija, joita näkökulmasta riippuen voi pitää myös sotaan kuuluvina kuolemina.¹ Sodan ajan terroriin kuuluivat kummallakin puolella pakko-otot, joilla vietiin ihmisiä taisteluun tai kuormastoihin tai hevosmiehiksi, ja ruokaa ja muita tarvikkeita joukkojen ylläpitämiseksi. Näistä tapauksista useimmat sujuivat kuitenkin ilman kuolemaan johtanutta väkivaltaa.²

Paikallisten muistelusten tiedot vaihtelevat näkökulmasta riippuen. Punaisten esikunnassakin istunut Oskari Siippainen sanoo punaisten tehneen sodan aikana vain viisi yksityismurhaa, mutta valkoisten sitten sitäkin enemmän valtaan päästyään.³ Muutamia muutkin punaisten lähteet luettelevat nimenomaan viisi punaisen terrorin uhria, jotka Hugo Hulkekin nimeää, nimittäin Kustaa Helander, Pietari Kilpiä, Mikko Könssi, Jalmari Lemlin ja Jaakko Valtonen.⁴ Tikan esittelemät väkivallanteot löytyvät useista eri lähteistä, ja ovat kyllä varsin luotettavia. Kahdesta murhatapauksesta ovat yksimielisiä niin muistelijat kuin valkoisten asiakirjat sodan ajalta. Toinen on tapaus, jossa valkoiset tappoivat 25.3. kaksi tuntemattomiksi jäänyttä miestä Ravattilan koululla, ja toinen on kanttori Lemlinin tapaus, jossa punaiset vetäytyessään 24.4. tappoivat Joutsenon seurakunnan kanttorin.⁵ Lemlinin tapauksesta tosin ei ole täyttä varmuutta,

¹ Tikka-Arponen, s. 332-339

² Reino ja Simo Litmasen haastattelut, Vuori s. 155

³ Työväenarkisto, Siippaisen kertomus

⁴ JsrkA, Hugo Hulkekin muistelmat

⁵ VapSA, Parmasen muistiinpanot, maaliskuu ja huhtikuu, Vuori s. 150 ja 188-189

vaan tekoa on väitetty myös valkoisten tekemäksi, joko vahingossa tai tahallaan.¹

Tikan selvityksen mukaan punaiset aloittivat sodan väkivaltaisesti. Helmikuussa tapettiin Joutsenossa seitsemän ihmistä, maaliskuussa vain yksi ja huhtikuussa kaksi. Punaiset tappoivat lisäksi kuusi joutsenolaista huhtikuussa Lappeenrannassa, nämä kaikki kuusi olivat Jänhiälässä 26.3. vangittuja sotavankeja. Valkoisten väkivalta puolestaan lisääntyi Tikan mukaan sodan edetessä. Helmikuussa tapettiin valkoisten toimesta Joutsenossa yksi, maaliskuussa neljä ja huhtikuussa yhdeksän ihmistä. Näistäkin huhtikuun tapetuista seitsemän oli ei-joutsenolaisia sotavankeja. Kaikkiaan sodan aikana tapettiin Tikan laskelmien mukaan punaisten toimesta 13 joutsenolaista ja kolme muuta, ja näistä 16 henkilöstä 10 tapettiin Joutsenossa. Valkoiset puolestaan tappoivat 24.4. mennessä 14 henkilöä, joista neljä oli joutsenolaisia.²

Sodan aikana sotatoimien ulkopuolella tapetut Joutsenon rintamalla Marko Tikan tutkimusten mukaan³:

	Punaiset tappoivat	Valkoiset tappoivat
Helmikuu	7	1
Maaliskuu	1?	4
Huhtikuu	<u>2+6</u>	<u>9</u>
Yhteensä	16	14

Punaisten huhtikuussa murhaamista kuusi tapettiin Lappeenrannassa.

Punaisten pakko-otot olivat aluksi pääasiassa elintarvikkeiden pakko-ottoja. Otetuista elintarvikkeista jopa annettiin maksu joko kuitilla tai rahana. Korvauksen sai hakea esikunnasta. Moni tosin ei korvausta tohtinut lähteä hakemaan.⁴ Pakko-ottoja tapahtui ainakin Nevalan – Ravattilan tienoilla, mutta myös muualla Joutsenossa.

Väkivallan tekijöinä mainitaan muistelmissa milloin paikallisia, milloin toispaikkakuntalaisia. Varmimmin lienee näissä töissä ollut mukana joutsenolainen sahatyömies, Savitaipaleen rintamallakin vaikuttanut Jalmari Kaipainen, joka ampui itse

¹ Vuori, s. 189-192

² Tikka-Arponen, s. 332-339

³ Tikka-Arponen, luettelo s. 332-229

⁴ sama, s. 128, Vuori s. 115

varmasti ainakin yhden joutsenolaisen. Hänellä oli useita rikostuomioita omaisuusrikoksista jo ennen sotaa. Kaipainen nähtävästi vastasi pakko-otoista paikkakunnalla.¹

Sodan varhaisessa vaiheessa helmikuussa tehdyistä murhista talollinen Kustaa Helanderin murhasta on paikkakunnalla syytetty erityisesti Sofia Hjulgrenia, ilmeisesti lähinnä Parmasen langettavan lausunnon mukaan.² Aikalaisten myöhemmät muistiinpanot ja haastattelut puolestaan tukevat toisenlaista tulkintaa; nimenomaan Hjulgrenin sanottiin pelastaneen kuolemalta monta Lappeenrannan linnoitukseen vangittua joutsenolaista.

”Nyt veljeni otti tätin mukaansa ja he menivät esikuntaa, jossa oli esikunnan jäsen Sofia Hjulgren, joka oli jo aikaisemmin käynyt meitä katsomassa päävahdissa. Hän oli kova sosialisti, mutta hän oli myöskin hyvä puhuja ja kova raittiusihminen, ja koska allekirjoittanutkin oli itse raittiusihmisiä, merkitsi se minulle plussaa. Ilman pitkiä puheita minut päästettiin, jonka jälkeen menimme esikuntaan, jossa meille veljeni kanssa kirjoitettiin lupalaput Joutsenoon”, kertoo Oskari Lakka vankeudesta Lappeenrannassa.³

7.2. Valkoisten voittajien ensi toimet

Huhtikuun 25. päivänä punaiset perääntyivät Joutsenosta Lappeenrantaan ja valkoiset saapuivat sekä Penttilään että Joutsenoon. Kirkonkylässä paloi, sillä punaiset olivat lähtiessään sytyttäneet tulipaloja. Yllättäen pappilaa ei ollut poltettu, mutta sen sijaan liekeissä olivat kirkko, lääkärintalo, viljamakasiini, kauppa, posti ja muita rakennuksia kirkonmäellä ja saha ja Pöyhiän hovi Honkalahdessa, jotka punaiset lähtiessään sytyttivät.

Punaiset pakenivat Lappeenrantaan, jossa myös pian vallitsi täysi sekasorto, ja josta joukot pakenivat edelleen kohti Viipuria. Joutsenolaisistakin osa pakeni, mutta osa myös jäi koteihinsa.⁴

¹ sama, s.157 ja 247, Vuori s. 116-117

² VapSA, Parmasen muistiinpanot, huhtikuu s. 12

³ JsrkA, Oskari Lakan muistelmat

⁴ Tikka-Arponen, s. 193, Hugo Hulkkeen muistelmat

Hugo Hulke kiittää sahan isännöitsijä Eero Sereniusta siitä, ettei valkoista terroria valkoisten valtausta seuranneina ensimmäisinä päivinä esiintynyt.

”Valkoiset eivät surmanneet ketään punaista tai heidän perhettään Joutsenoon jääneistä, jotkut kyllä saivat leireillä kuolemantuomion tai kuolivat muuten.”

Punaisia toki vangittiin ja etsittiin:

”...valkoiset kiertelivät pidättämässä punaisia ja heidät vietiin Kirkonkylän kansakoululle, johon perustettiin tilapäinen vankila.”

Alustavien kuulustelujen jälkeen vangit siirrettiin Lappeenrantaan ja Viipuriin vankileireille.¹ Hugo Hulke oli kuitenkin tuolloin itse vanhempineen pakomatalla Viipuriin, joten hän ei ollut Joutsenossa näkemässä tilannetta ensi päivinä. Toisaalta Eero Sereniusta pidettiin Joutsenossa yleisesti maltillisena ja työväkeään puolustavana miehenä, ja on mahdollista, että hän on pyrkinyt turvaamaan sahan raivausta ja toimintaa työmiehiään pelastamalla. Joutsenosta, kuten varmasti muiltakin sotaa kokeneilta paikkakunnilta, on lukuisia kertomuksia sekä toinen toisensa lempeästi kohtelusta että äkkivääristä kostoista jopa veljesten ja sisarusten kesken.

Sotaoikeus alkoi kokoontua Lappeenrannassa 29. huhtikuuta. Sen rinnalla toimi lentävien komppanioiden tiedusteluosastojen muodostama, Toivo Tapanaisen johtama tutkintaosasto, jonka vastuualueeseen Joutsenonkin puhdistaminen kuului. Kaikissa kunnissa puolestaan oli omat tutkijalautakuntansa. Tutkintaosastossa joutsenolaisedustajina olivat tunnistajana Matti Torvela ja kuulustelijana Aaro I. Koskinen.²

7.3. Vangit ja kuolleet leireillä

Joutsenosta valkoiset marssivat suoraan kohti Lappeenrantaan jo 25. huhtikuuta, joten Joutseno ei suinkaan ollut valkoisten pääkohde etenemisen alettua, niin rintamapitäjä kuin olikin. Vankileiri syntyi Lappeenrantaan kohta valkoisten valloitusta seuranneina päivinä sitä mukaa kuin löydettyjä punaisia vangittiin.

¹ Vuori, s. 193, Hugo Hulkkeen muistelmat

² Tikka – Arponen, s. 230-239

Joutsenossa ei 25.4. tiettävästi ammuttu ketään kanttori Lemliniä lukuun ottamatta. Lappeenrannassa seuraavana päivänä valkoiset ampuivat neljä kaartiin pakolla otettua joutsenolaista ja poliisiasemalla lisäksi kaksi joutsenolaista Huhtikuun viime päivinä ei muita joutsenolaisia teloitettu.¹

Teloitukset jatkuivat vankileirillä toukokuussa ja myöhemmin kesällä. Toukokuussa ammuttiin 26 joutsenolaiseksi mainittua miestä ja kaksi sellaista, joiden kuolinpäivä on epäselvä. Toukokuun loppua kohti teloitettujen joukossa alkoi kuitenkin olla yhä enemmän muita kuin aivan lähimpien kuntien asukkaita.² Kaikki teloitukset ja ampumiset tapahtuivat taistelujen tauottua muualla kuin Joutsenossa, joko Lappeenrannassa tai Viipurissa. Lappeenrannassa ammuttiin vielä kesä-heinä-elokuussa vankeja, joiden joukossa oli yksi kesäkuussa ammuttu joutsenolainen ja neljä heinäkuussa ammuttua.³

Koska osa punaisista ehti paeta Viipuriin saakka, heitä oli vankileirillä myös siellä. Viipurissa ammuttiin myös Sofia Hjulgren, jonka kerrotaan vielä ennen ampumistaan pitäneen voimakkaan puheen.⁴ Myös muilla vankileireillä, ainakin Tammisaarella, oli joutsenolaisia, joita myös kuoli nälkään. Eri vankileireistä ja niillä olleista joutsenolaisista sekä kaikista kaatuneista, murhatuista ja kadonneista on olemassa Oskari Siippaisen vuosi sodan jälkeen laatima luettelo Työväenarkiston Terroritilasto-kokoelmassa, jossa Siippaisen oma esitys sodan kulusta myös on talletettuna. Siippainen tunsi joutsenolaiset hyvin sekä ammattinsa (leipuri) että kunnallisten ja työväen luottamustoimiensa vuoksi, joten hänen punaisuudestaan huolimatta luvut ja nimet lienevät kohtuullisen oikeita.

Murhattuja punaisia Oskari Siippainen laskee olleen 29, mikä on vähemmän kuin Marko Tikan tutkimus laskee. Lähes kaikki Siippaisen mainitsevat nimet kyllä löytyvät Tikan luettelosta, osa jo sodan kuluessa murhatuista. Osa Tikan mainitsemista murhatuista on ollut ”joutsenolaisia”, jotka eivät välttämättä ole olleet kirjoilla paikkakunnalla, vaan ovat ehkä työskennelleet tehtailta tai kuuluneet paikallisiin työväenjärjestöihin tai

¹ Tikka – Arponen, s. 340-347

² sama, s. 348-364

³ sama, s. 365-370

⁴ Vuori, s. 196

punakaartiin. Ero selittyy osaksi myös sillä, että Tikan tutkimus käsittää vain Lappeenrannassa tai lähikäytävissä ammutut tai surmatut, Siippaisen luettelossa on mukana myös Viipurissa, Jääskessä ja muualla ammuttuja. Kaikkiaan Tikan luetteloista löytyy 17 sellaista nimeä, joita Siippainen ei mainitse. Siippaisen laatimalle luettelolle on vastineet muiden naapurikuntien kohdalla, toisin sanoen punaiset laativat nimilistat sodan viemistä ihmishengistä heti sodan jälkeen muissakin Viipurin läänin kunnissa.¹

Oskari Siippaisen laatimalla nimilistalla on yhteensä 109 joutsenolaisnimeä, joista kaksi on naisia. Heistä työväenjärjestöihin kuuluneiksi mainitaan 53 varmaa ja viisi epävarmaa. Murhatuiksi Siippainen siis laskee 29 joutsenolaista, ainoana naisena Sofia Hjulgren. Taisteluissa hän mainitsee kaatuneiksi 19 paikkakunnan punaista, joista vain 7 Joutsenossa, loput muualla. Vankeudessa kuolleiksi nimetään 57 henkilöä, joista 34 nälkään. Vankeudesta päästyään kuoli vielä 4 henkilöä. Vankeudessa nälkään kuolleista 20 kuoli Viipurissa, 13 Lappeenrannassa ja yksi Tammisaaressa. Valtiorikosoikeuden päätöksen perusteella teloitettuja ei Joutsenossa Siippaisen mukaan ollut yhtään.

Kaikkiaan Siippaisen mukaan vangittiin kansalaissodan yhteydessä noin 500 joutsenolaista, joista 125 naista ja 25 alle 15-vuotiasta lasta. Syyttöminä vapautettiin noin 200 ja jonkinlaisen tuomion saaneita oli noin 300.²

Vankileireillä kuolleet ja vankileireillä nälkään kuolleet joutsenolaiset Oskari Siippaisen mukaan:³

<u>Leiri</u>	<u>Kuolleet yht.</u>	<u>Näistä nälkään</u>
Viipuri	22	20
Lappeenranta	25	13
Tammisaari	3	1
Käkisalmi	7	0
Yht.	57	34

¹ TA, Terroritilasto, Viipurin lääni ja Tikka s. 332-370

² TA, Terroritilasto, luettelo niistä Joutsenon kunnan asukkaista, jotka v:n 1918 kansalaissodan yhteydessä ovat rintamalla kaatuneet, vankiloissa kuolleet, vankiloista päästyään kuolleet, kansalaissodan aikana tai sen päätyttyä murhatut, valtiorikosoikeuden päätöksillä teloitettut.

³ sama

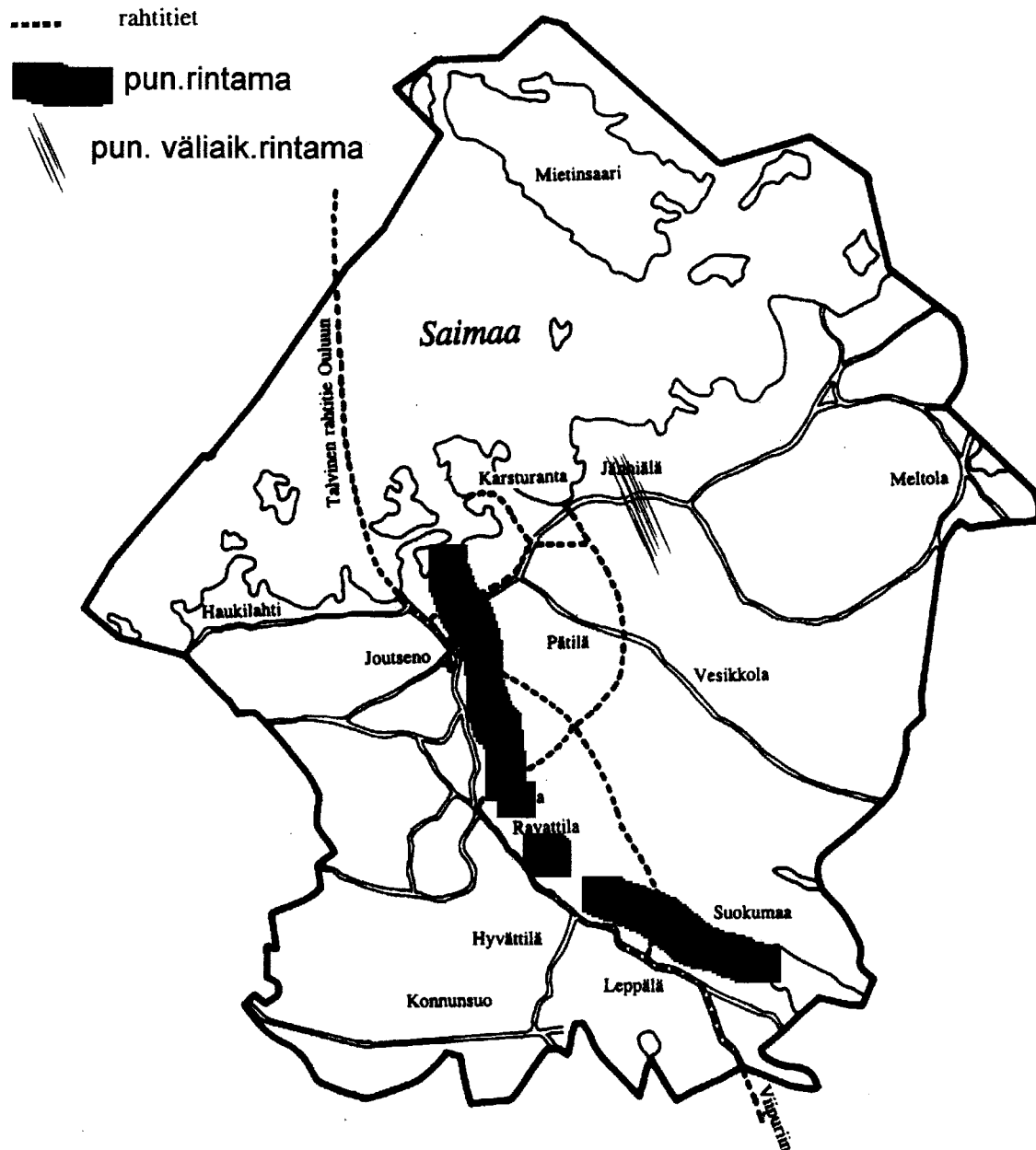
Joutsenon Sos.dem.Työväenyhdistyksen 70-vuotishistoriikki luettelee osan Tikan tutkimuksessa murhatuiksi mainituista taisteluissa kaatuneiksi ja osan kadonneiksi. Työväenyhdistyksen luettelossa taisteluissa kaatuneiksi mainitaan 27 joutsenolaista, joista kahdeksan löytyy joko Tikan tai Siippaisen murhattujen luettelosta. Jäljelle jäävien (19) lukumäärä täsmää Siippaisen mainitsemaan taistelussa kaatuneiden määrään. Kadonneiksi mainitaan 25 henkilöä, joukossa jälleen Tikan ja Siippaisen murhattujen luetteloista yhdeksän henkilöä. Ammutuiksi ja vankiloissa kuolleiksi työväenyhdistyksen historiikki luettelee kaikkiaan 83 joutsenolaista.¹ Ilmeistä on, että osa tässä historiikissa kadonneiksi lasketuista on joutunut sodan aikana tai sen loppuvaiheissa vangeiksi ja sittemmin jollain vankileirillä ammuttu.

¹ Joutsenon sos.dem.Työväenyhdistys vuosina 1907-977

8. JOUTSENO RINTAMAKUNTANA MUIDEN JOUKOSSA

8.1. Asema Etelä-Karjalassa

Kartta 1. Joutseno vuosisadan alussa Joutsenon historian mukaan.

Joutsenon naapurikuntia 1900-luvun alussa olivat Jääski, Lappee, Taipalsaari ja Ruokolahti. Vuodesta 1906 oli viidentenä naapurina Nuijamaa, joka perustettiin osista Joutsenoa, Jääskeä ja Lappeeta. Taipalsaaren kanssa Joutsenolla ei ole yhteistä maarajaa, vaan

kuntien välinen raja kulkee Saimaalla. Nuijamaata ja Taipalsaarta lukuunottamatta naapurit olivat Joutsenoa suurempia. Ruokolahden pitäjistä olivat Joutsenoa lähinnä Imatran ja Tainionkosken taajamat. Kulkuyhteyksinä Joutsenosta muualle oli maanteiden lisäksi vesiliikenne, joka tosin oli vilkkaimmillaan vasta sisällissodan jälkeen.¹

Maantiet kulkivat Saimaan rantoja pitkin Lappeenrantaan ja Ruokolahdelle (Imatralle), kolmas tärkeä maantie kulki Joutsenon kirkonkylästä Ravattilan ja Leppälän kylien kautta Jääsken halki kohti Viipuria. Talvisin Imatralle menevää tietä ei aurattu, Lappeenrantaan menevä sen sijaan kyllä aurattiin². Joutsenolaisten tavallisin matka vei Lappeenrantaan. Siellä käytiin ostoksilla ja torilla myymässä tuotteita, posti tuotiin sieltä ja sinne myös kuljetettiin Pulpin tehtaiden selluloosapaaletta tehtaan aloitettua toimintansa. Muutamista lähinnä Ruokolahtea olleista kylistä (Korvenkylä, Ahola) käytiin kyllä Tainionkosken torilla, mutta useimmista kylistä suunnattiin Lappeenrantaan, milloin täytyi lähteä Joutsenoa kauemmas. Jääsken rajaa lähinnä olleista kylistä (Kuurmanpohja, Suokumaa, Penttilä) käytiin Ensossa torilla, mutta ei juuri ostoksilla.³

Naapurikunnista varsinkin Jääskeä pidettiin rikkaana⁴ ja se olikin – samoin kuin Ruokolahti – huomattavasti Joutsenoa varakkaampi⁵. Poliittisilta mielipiteiltään ruokolahtelaiset ja jääskeläiset olivat samantapaisia sikäli, että maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien äänimäärät kasvoivat jatkuvasti. Vuoden 1917 vaaleissa äänet jakautuivat Ruokolahdella kolmeen miltei yhtä suureen osaan suomalaisten puolueiden (1438), sosiaalidemokraattien (1712) ja maalaisliiton (1479). Sosiaalidemokraatit saivat suurimman äänimäärän, mihin varmasti vaikuttivat Tainionkosken ja Vuoksenniskan teollisuustyöläisten äänet. Jääskessä maalaisliiton äänimäärä jäi muutamiin satoihin, sosiaalidemokraatit saivat toiseksi eniten ääniä ja paras saalis tuli suomalaisten puolueiden osaksi.⁶ Lappeenrannan kaupungissa äänet jakautuivat lähes puoliksi sosiaalidemokraattien ja

¹ Reino Litmasen, Antti Valtosen ja Lydia Ikävalon haastattelut

² JoKA, kuntakokouksen ptk 1.6.1901

³ Lydia Ikävalon haastattelu. Aina Monnon haastattelu, synt. Jääskessä 22.7.1893, haastateltu Joutsenossa 31.7.1982

⁴ Aina Monnon ja Pekka Valtosen haastattelut

⁵ Suomen maalaiskuntain talous. Taulu I

⁶ SVT XXIX, 1, 4, 8

suomalaisten puolueiden kesken, Taipalsaarella sai eniten ääniä maalaisliitto.¹

8.2. Muut rintamapitäjät

Joutseno ei ollut sisällissodassa ainoa rintamapitäjä. Suurten kaupunkien lisäksi taisteluja käytiin muuallakin, ja rintama halkoi useita pitäjiä Suomessa. Punaisen ja valkoisen Suomen rintama kulki Kannakselta länsirannikolle. Rintamapitäjiä olivat Rautu, Valkjärvi, Muolaa, Heinjoki, Antrea, Jääski, Joutseno, Taipalsaari, Savitaipale, Mäntyharju, Heinolan mlk, Padasjoki, Kuhmoinen, Längelmäki, Kuorevesi, Vilppula, Ruovesi, Kuru, Ikaalinen, Suodenniemi, Lavia, Noormarkku, Pomarkku ja Ahlainen.

Nämä pitäjät poikkesivat toisistaan monin tavoin. Esimerkiksi väkiluvun kasvun suhteen niiden luvut olivat vuosisadan alkukymmeniltä hyvin erilaiset. Muutokset olivat muutaman prosentin väkiluvun laskusta kymmenien prosenttien kasvuun. Tällä tavalla tarkasteltuna Joutseno erottuu joukosta selvästi: Joutsenossa väkiluku kasvoi vuodesta 1899 vuoteen 1918 peräti 62 %, mikä on lähes kaksinkertainen kasvuvauhti seuraavaksi nopeimpiin kasvajiin Antreaan ja Jääskeen.²

Toisellakin luvulla Joutseno erottuu muista rintamapitäjistä. Vuonna 1900 oli Joutsenossa tilastojen mukaan kaikkein eniten maataloudesta elantonsa saavia, peräti 97,2 %. Lähimmäs Joutsenoa yltävät Valkjärvi (95,3 %), Taipalsaari (95,1) ja Suodenniemi (95,1). Useimmissa muissa maataloudesta elantonsa saavia oli jo vuosisadan vaihtuessa vähemmän, joissakin vain noin 70-75 %.³ Tätä taustaa vasten on ymmärrettävä, että Joutsenon muutos kahden vuosikymmenen aikana paikkakunnaksi, jossa viidennes tai neljännes väestöstä sai elantonsa teollisuudesta, oli todella huomattava ja muutoksen nopeus merkittävä.

¹ sama

² STV 1902, Helsinki 1902 ja STV 1919, Helsinki 1920.

³ sama

Poliittisesti Joutseno sen sijaan ei erotu muista rintamapitäjistä. Mitä lännemmäs rintamapitäjien joukossa mennään, sitä suurempi on sosiaalidemokraattien osuus valtiollisissa vaaleissa annetuista äänimääristä. Vuoden 1907 vaaleissa sosiaalidemokraatit saivat Joutsenossa 22,5 % äänistä, Ahlaisissa jo 73,1 %. Kannaksella vasemmiston kannatusluvut vastaavasti olivat vielä Joutsenoakin merkittävästi alhaisempia. Seuraavissa vaaleissa 1913, 1916 ja 1917 sosiaalidemokraattien kannatusluvut kasvavat lähinnä Kannaksella ja Etelä-Karjalassa, muissa rintamapitäjiksi sittemmin muodostuneissa kunnissa nousu on pientä, koska kannatus on ennestään 60-70 %:n luokkaa. SDP:n kannatuksen lasku vuoden 1917 vaaleissa on jo valtakunnallinen ilmiö, vaihdellen yhdestä noin kymmeneen prosenttiyksikköön.¹

Joutsenon eroavuutena muista rintamapitäjistä oli myös se, että Joutseno oli näistä ainoa, jossa oli täyspunainen elintarvikelautakunta jo ennen sisällissodan syttymistä.² Punaisen vallan aikana elintarvikelautakunta oli täysin punaisten hallussa myös Raudussa, Valkjärvellä, Heinjoella, Antreassa, Taipalsaarella ja Heinolan maalaiskunnassa.³ Joutsenossa, Muolaassa, Heinjoella ja Suodenniemellä oli rintamapitäjistä punainen järjestövalta jo ennen 17.2., myöhemmin myös Savitaipaleella ja Valkjärvellä.⁴ Merkille pantavaa on, että rintamapitäjistä Joutsenon lisäksi oli vuosisadan alkupuolella teollisuuslaitoksia ja käsityöläisammattilaitoksia juuri Valkjärvellä, Heinjoella, Muolaassa sekä Savitaipaleella. Valkjärvellä oli karvuutehdas⁵ sekä kuivatislauslaitos⁶, Muolaassa karvuulaitos ja saha, Heinjoella saha⁷ sekä Savitaipaleella saha ja mylly⁸.

Rintamapitäjiä yhdistäviä tekijöitä ei hevin löydy kuntien taloudesta enempää kuin muistakaan seikoista. Ainakin vuonna 1904 kuntien taloudelliset tilanteet olivat hyvin erilaisia,

¹ SVT XXIX Vaalit 1-5, 1907-1911, SVT XXIX Vaalit 6-10, 1912-1922

² Piilonen, Juhani, Vallankumous kunnallishallinnossa, Helsinki 1982. s. 180-181, kartta 6

³ sama, s. 176-177, kartta 5

⁴ sama, s. 226-227, kartta 9

⁵ SVT XVIII Tehtaat ja käsityöammattilaitokset. 21:1904, taulu VI

⁶ SVT XVIII Teollisuus. Tehtaat ja käsityöammattilaitokset 22, 1905. Tauluos. IV, taulu 4

⁷ SVT XVIII, 18-21

⁸ SVT XVIII Teollisuus. Tehtaat ja käsityöammattilaitokset 25, 1908. Taulu 14

vaihdellen reilusti tulovoittoisista talouksista raskaasti menopainotteisiin kunnallistalouksiin. Joutseno erottuu tässäkin joukossa lähinnä pienuutensa vuoksi: vain kolmessa rintamapitäjässä olivat kunnan tulot vuonna 1904 pienemmät kuin Joutsenossa, ja niissäkin kaikissa tulot riittivät menojen maksuun, toisin kuin Joutsenossa, jossa vuonna 1904 oli 1200 markkaa enemmän menoja kuin tuloja. Viidessä kunnassa menot olivat Joutsenon kunnan menoja pienemmät, mutta niissäkin kaikissa tulot olivat menoja suuremmat. Kaikkiaan kymmenessä 24:stä rintamapitäjästä kunnan tulot olivat menoja pienemmät. Vain kolmessa niistä menojen ja tulojen välinen erotus oli prosentuaalisesti Joutsenon vajetta suurempi.¹

8.3. Rintamapitäjäksi maantieteelliseen aseman vuoksi

Näyttää siltä, että Joutseno niin kuin muutkin rintamapitäjät joutui rintamapitäjäksi enemmän sattumalta kuin mistään muusta syystä. Rintamapitäjien eteläpuolelle jäi ns. punainen Suomi ja rintaman pohjoispuolelle valkoinen. Joutsenosta muodostui rintamapitäjä pääasiassa maantieteellisen aseman vuoksi; paikkakunta sijaitsi sopivasti kahden isomman välissä ja sieltä kulki maantieyhteys Viipuriin. Lappeenrannan puolella maisemaa halkoi Saimaan kanava, Imatralla puolestaan Vuoksi; niiden välissä sijaitseva Joutseno oli luonteva paikka voimien mittelyyn. Siinä, että paikkakunnalle asettui nimenomaan punaisten esikunta, on paikallisella historialla merkityksensä. Vahvojen teollisuusyhteisöjen ja paikallisten punaisten joukosta löytyi muutamia aktiivisia poliittisia yksilöitä ja riittävästi paikallistuntemusta Punaisen kaartin käytettäväksi. Valkoisten puolella vastaavia yleisesti tunnettuja keulahahmoja ei ollut käytettävissä, kun porvarilliset kunnallispolitiikassa vaikuttaneet henkilöt eivät avoimesti asettuneet valkoisen rintaman tehtäviin.

¹ Suomen maalaiskuntain talous vuonna 1904. Keisarillisen senatin valtiovaraintoimituskunnan toimittama tilastollinen tutkimus. Helsinki 1910. Taulu I: Suomen maalaiskuntain menot vuonna 1904 ja Taulu IV: Suomen maalaiskuntain tulot vuonna 1904

9. SODANJÄLKEINEN ELÄMÄ

9.1. Punaiset palaavat pikkuhiljaa

Punaisten puolella taistelleet, Joutsenosta muuten paenneet ja vankileireille joutuneet punaiset palasivat Joutsenoon pikkuhiljaa. Ensimmäiset tulivat jo keväällä sodan loputtua, jotkut vain joutuakseen uudelleen vankileirille. Monen koti oli tyhjä, ryöstettykin. Ruokaa ei ollut, eikä työtäkään tarjolla, joten moni joutui lähtemään kerjuulle.¹

Sitä mukaa kun ihmiset palasivat, pyrittiin palaamaan mahdollisimman tavalliseen elämään. Helppoa se ei kuitenkaan ollut, sillä monista perheistä oli elättäjä kaatunut ja ruokaa oli muutenkin niin vähän, että jopa pettuleipään jouduttiin turvautumaan². Heti sodan jälkeen oli punaisten puolella katkeruutta ilmassa:

”Satojen työläisten perhe-elämä ja onni on tämän kansalaissodan kautta murtunut. Katkeraa on punaisten leskien ja orpojen kohtalo. Kukaan ei heistä tahdo huolehtia. Ne parjauksilla höystetyt armopalat, joita vaivaishoidolta tai kerjuulta saa, tuntuvat karvailta nauttia.” Näin luonnehti Oskari Siippainen kesäkuussa 1919.³

Kuntakokouksen pöytäkirjoista ei kuitenkaan saa aivan näin synkkää kuvaa tilanteesta. Vuoden 1918 loppuun punaisilla ei tietävästi ollut kuntakokouksessa suoranaista omaa edustusta. Kesäkuussa kuitenkin päätettiin jo keittiön perustamisesta:

”Keskusteltiin kunnan punakaartilaisperheiden avustamisesta ja päätettiin avustusta tästälähin antaa siinä muodossa että perustetaan yhteinen keittiö jonnekin Honkalahden paikkeille, josta avustusta annetaan alaikäisille ja työkyvyttömille avuntarpeessa oleville.”⁴

¹ JsrkA, Hugo Hulkkeen muistelmat

² Rantatupa, liite 11

³ TA, Terroritilasto, Siippaisen muistiinpanot

⁴ JoKA, kuntakok. ptk 22.6.1918

Rantatuvan mukaan kyseisestä keittiöstä jaettiin ruokaa jopa 256 henkilölle.¹

9.2. Eduskuntavaalit sodan jälkeen

Sosiaalidemokraattien valtiollisissa vaaleissa saama äänimäärä laski Joutsenossa sodan jälkeen, samoin äänestysinto putosi vuoden 1917 vaaleista. Joutsenossa äänestettiin kuitenkin vilkkaammin kuin vaalipiirin (Viipurin läänin itäinen) muissa maalaiskunnissa ja koko 1920-luvun ajan vielä vilkkaammin kuin koko maassa keskimäärin, lukuunottamatta vuoden 1922 eduskuntavaaleja. Joutsenolaisten äänestysinto pysytteli yli 60 %:n kaikissa muissa paitsi vuoden 1922 vaaleissa. Ensimmäisissä sodan jälkeisissä eduskuntavaaleissa vuonna 1919 joutsenolaisista äänesti 68,5 %.²

Kunnallisvaaleissa sen sijaan äänestysinto oli Joutsenossa kuten koko maassa laimeampaa – mutta näissäkin koko ajan vaalipiirin muita maalaiskuntia vilkkaampaa.³

Seuraavassa taulukossa ovat puolueiden Joutsenossa saamat äänimäärät eduskuntavaaleissa vuosina 1919-1924:⁴

Edusk.	Sos.dem.	Maalaisl.	Kans.kok.	Muu.työv .*	Kans.edis
1919	485	1218	48	14	85
1922	368	955	78	162	87
1924**	548	1104	86	121	64

*Vuonna 1919 Krist. Työväen Liitto, 1922 Suomen Sosialistinen työväenpuolue ja vuonna 1924 Työväen ja pienviljelijäin vaaliliitto

** Vuoden 1924 vaaleissa saivat mainittujen puolueiden lisäksi ”muut” kolme ääntä

Äänestysaktiivisuus oli näistä vaaleista vilkkainta vuonna 1919 ja laimeinta 1922. Vuoden 1924 vaaleissa sosiaalidemokraattien samoin kuin maalaisliiton saamat äänimäärät kohosivat takaisin

¹ Rantatupa, s. 178

² SVT XXIX 9-14

³ SVT XXIX B 1-3

⁴ SVT XXIX 9-11

sille tasolle, jossa sitten pysyivät myös vuosikymmenen lopun valtiollisten vaalien ajan.¹

9.3. Kunnallisvaalit sodan jälkeen

Kunnallisvaaleissa äänestettiin kautta Suomen vähemmän innokkaasti kuin valtiollisissa vaaleissa. Joutsenolaisten äänioikeuttaan käyttäneiden määrä vaihteli 1920-luvulla 30.2 %:sta 44.9%:iin. Laimeinta innostus oli vuosina 1922 ja 1924, jolloin järjestettiin myös eduskuntavaalit. Joutsenolaiset äänestivät kuitenkin vilkkaammin kuin muut Viipurin läänin itäisen vaalipiirin asukkaat.²

Kunnallisvaaleissa porvarilliset ehdokkaat saivat enemmän ääniä kuin sosialistit. Seuraavassa taulukossa on esitetty koko 1920-luvun kunnallisvaalien tulokset.

Äänten jakautuminen kunnallisvaaleissa 1921-1928³

Vuosi	Sosialistien äänet	Porvarien äänet
1921	448	838
1922	366	723
1923	373	652
1924	383	610
1925	524	863
1928	464	1049

Kuten luvuista voi päätellä, äänestettiin vilkkaimmin vuonna 1928. Äänioikeutettujen määrä oli suunnilleen sama vuosina

¹ SVT XXIX 11-14

² SVT XXIX B, 1-3

³ sama

1921 ja 1924 ja siitä eteenpäin, välillä (1922-1923) äänioikeutettujen määrä laski muutamilla sadoilla. Kunnallisvaalienkin valossa Joutseno oli porvarienemmistöinen kunta, jossa oikeiston ja vasemmiston kannatusluvut hyvin pian vakiintuivat pysyväälle tasolle.

9.4. Kunnallispolitiikan käytäntö

Lukuja enemmän kertovat sisällissodan jälkeisistä vuosista kuntakokouksen, sittemmin kunnanvaltuuston, kokouspöytäkirjat. Vuoden 1918 tärkeimpiä kysymyksiä oli niiden valossa kunnan asioiden järjestäminen. Käytännön kysymysten lisäksi pöytäkirjat kertovat myös sodan jälkeisestä tilanteesta: perustettiin kunnalliskeittiö, t.s. tiedostettiin punaisten (leskien ja orpojen) ongelmallinen tilanne. Lisäksi pöytäkirjoista näkyy valkoisten voittajuus:

”Keskusteltiin vapaussodassa kaatuneiden joutsenolaisten veljeshaudan hoidosta ja muistomerkin pystyttämistä sille Joutsenon vanhalle hautausmaalle ja päätettiin yksimielisesti, että kunta ottaa huolehtiakseen sanotun haudan hoidosta ja asian käytännöllinen huolehtiminen jätettiin kunnallislautakunnan huoleksi. Asian taloutellisen puolen järjestämiseksi päätettiin ruveta kunnassamme viettämään vapausjuhlaa joka aina jos suinkin koetetaan järjestää huhtikuun 25 päiväksi, jona päivänä Joutseno vapautui punaisten hirmuvallasta.”¹

Sanomattakin on selvää, että kyse oli nimenomaan valkoisten joutsenolaisten haudasta. Punaisten saivat oman muistomerkkinsä vasta paljon myöhemmin.

Alkusyksystä vuonna 1918 keskusteltiin myös suojeluskunnan perustamisesta. Aluksi asia jätettiin pöydälle, sittemmin entisen

¹ JoKa, Kuntakok. ptk 24.8.1918

suojeluskunnan esikunnan huoleksi.¹ Valkoinen Joutseno oli voittajille niin itsestään selvää, että suojeluskuntaa avustettiin vuosittain kunnan varoista. Vuonna 1920 suojeluskunta sai kunnalta avustusta 16 000 markkaa, mikä oli enemmän kuin kunnan hallintokulut talousarviossa (15000 markkaa) tai kunnan talojen vuosittaiset hoitokulut (10000 markkaa). Äänestyksettä ei asia sentään läpi mennyt, sillä 1919 vaaleissa oli kunnanvaltuustoon valittu tunnettu paikallinen sosialisti Eljas Loikala, joka vastusti suojeluskunnan rahoittamista yhdessä toisen sosialistin, Juho Muikun kanssa. Suojeluskuntaa kuitenkin rahoitettiin edelleen. Avustusta annettiin myös seuraavina vuosina, joskin vuosi vuodelta vähemmän. Vuonna 1924 avustuksen määrä oli enää 6000 markkaa, ja silloinkin asiasta äänestettiin. Vuosina 1921-23 avustus ilmeisesti myönnettiin äänestyksittä, ainakaan sellaisista ei ole merkintää.²

Vuosi 1918 siis toimittiin loppuun porvarillisen kuntakokouksen voimin, mutta jo seuraavan vuoden vaaleissa sosialistit palasivat Joutsenossakin kunnallisiin luottamustoimiin. Pääasiassa sosialistien puhetorvena kunnanvaltuustossa toimi jo aiemmin mainittu Eljas Loikala, jolla oli luottamustoimia myös muutamissa lautakunnissa. Loikalan Toivo-veljen valkoiset olivat ampuneet helmikuussa 1918.

Aiempi kuntakokouksen esimies Oskari Siippainen palasi myös sodan jälkeen Joutsenoon. Kunnanvaltuustoon hänet valittiin uudelleen vuonna 1923, ja vuosikymmenen lopulla, vuonna 1927 hänet valittiin valtuuston kokouksen sihteeriksi ja pöytäkirjan pitäjäksi, joka oli ilmeisen arvostettu tehtävä. Puheenjohtajaksi asti sosialisteilla sen sijaan ei sodanjälkeisellä vuosikymmenellä enää ollut asiaa.³

9.5. Järjestötoiminta viriää uudelleen

Myös järjestöt palasivat vähitellen toimintaan, ja mikäli mahdollista, entiseen aktiivisuuteensa. Sisällissodan lopussa

¹ JoKa, Kuntakok. ptk:t 8.9. ja 15.9.1918

² JoKA, Kunnanvaltuuston ptk:t 1919-1924

³ sama, v. 1923-1929

valkoiset takavarikoivat Honkalahden sekä Korvenkylän työväenyhdistysten omaisuudet, mutta ainakin jälkimmäinen palautettiin takaisin yhdistykselle jo kesään 1919 mennessä.¹ Honkalahden työväenyhdistys erosi 1920-luvun alussa Sosiaalidemokraattisesta puolueesta, ja päätti liittyä Suomen Sosialistiseen puolueeseen. Liittymistä ei kuitenkaan koskaan toteutettu virallisesti, ero kylläkin. Alkukiihkeyden jälkeen yhdistys alkoi esiintyä puolueisiin kuulumattomana. Vuonna 1927 kirjoitti silloinen sihteeri yhdistyksen toiminnasta seuraavasti:

”Valtiolliselta taholta ilmoitettakoon, että yhdistyksemme on edelleenkin pysynyt riippumattomana liittymättä mihinkään valtiolliseen puolueeseen. Ja niin on yhdistyksemme jäseneksi otettu henkilö, joka omaa työväen periaatteet kysymättä hänen valtiollista mielipidettään. Pysyköön edelleen sama rauhallisuus. Kootkaamme edelleen voimia työskenneläksemme työväen liikkeen eteenpäin viemiseksi lopullista päämäärää sosialismia kohden.”

Sosiaalidemokraattisesti ajattelevat jäsenet siirtyivät Honkalahden yhdistyksestä aiemmin kituneeseen Haukilahden yhdistykseen, jonne koko Honkalahden yhdistys sittemmin siirtyi. Honkalahden yhdistys lopetti toimintansa 1929 lähinnä kommunistisia järjestöjä kohtaan alkaneen painostuksen vuoksi.² Oskari Siippainen palasi järjestötoimintaan heti Joutsenoon palattuaan. Honkalahden yhdistyksen puheenjohtajaksi hänet valittiin vuonna 1920 Juho Muikun jälkeen ja uudelleen vuoden tauon jälkeen vuosina 1921, 1922, 1923 ja 1924. Vuoden 1919 hän toimi yhdistyksen sihteerinä ja vuodesta 1922 alkaen koko loppuajan rahastonhoitajana.³ Työväenyhdistysten toiminnan koettiin kuitenkin hiipuneen, ja aktiivisimmin toimivatkin ehkä Työväenyhdistyksen urheiluseura Yrityksen jäsenet.⁴ Innostus urheiluun oli suurta myös porvarillisella puolella. Kullervon toiminta käynnistyi sodan jälkeen uudelleen nopeasti ja parissa vuodessa edettiin rakentamaan uutta seuratalo Rientolaa yhdessä Hackmanin ja

¹ Siippaisen muistelmat

² Joutsenon Sos.Dem. Työväenyhdistys v. 1907-1977, s.8

³ sama, s. 9

⁴ sama, s. 8-12

Pulpin tehtaiden, maamiesseuran ja suojeluskunnan kanssa vuonna 1921. Papereita toiminnasta on kuitenkin vasta vuodesta 1922 eteenpäin. Tuolloin toiminta on niidenkin valossa ollut hyvin vilkasta ja monipuolista. Jo vuosikymmenen puolivälissä näyttää kuitenkin Kullervonkin toiminta hiljentyneen. Järjestöjen ja tehtaiden yhteishanke seurantalo Rientola muuttui vähitellen suojeluskunnan hankkeeksi, niin että rakennus vuosikymmenen lopulla tunnettiin jo Suojeluskuntatalo-Rientolana.¹ Suojeluskunnan toiminnan aktivoituminen ja virkistyminen selittää muiden seurojen raportoimaa hiljentymistä 1920-luvun puolivälin maissa ja vielä myöhemminkin.

10. MUUTTUNUT JOUTSENO

Joutseno joutui kansalaissodan pyörteisiin niin kuin muukin Suomi. Mukana oli yhtä lailla aatteen paloa ja innostusta kuin sattumaa ja tapahtumien aiheuttamaa hämmästyä ja epäuskoakin. Joutsenon joutumista taistelukentäksi edesauttoi sotaa edeltäneiden kahden vuosikymmenen rakennemuutos. Maalaispitäjä oli muuttunut merkittävältä osalta teollisuuden elättämäksi ja väkiluku kasvanut uudella luokkatietoisella yhteiskuntakerroksella, joka myös toi työväen järjestäytymisen ajatuksen paikkakunnalle. Työväellä oli toki ymmärtäjänsä ja jo omasta takaa, kuten sosialistinen kuntakokouksen esimies Oskari Siippainen, mutta tehtaille tuli töihin kokonainen joukko samoin ajattelevia, ehkä yhdistystoiminnasta elämän kiinnepistettä hakeneita ihmisiä. Mikäli paikkakunta edelleen olisi elänyt maatalousvaltaista ruususenunta, ilman tehtaita, on luultavaa, että paikkakuntalaiset itse tuskin olisivat olleet samassa määrin mukana tapahtumissa, vaikka taistelurintama kenties siinäkin tapauksessa olisi tullut kulkemaan Joutsenossa.

Vesistöt ja Viipurin maantie tekivät Joutsenosta solmukohdan, jossa sotaa ei kuitenkaan jouduttu käymään kaupunki- tai edes taajamaoloissa, vaan ajan tavan mukaan maastossa. Salpausselän harjulla oli lisäksi otolliset maastot puolustettavaksi, sillä harjujen rinteisiin oli hyvä tehdä juoksuhautoja – kuten tehtiin – ja niiltä oli hyvät näköalat.

¹ Joutsenon Kullervo 1914-1989, s. 20-25

Jakautuminen punaisiin ja valkoisiin jätti syvät jäljet. Kaatuneita oli muutamia kymmeniä, mutta ennen kaikkea murhat ja sodan päätyttyä vankileirit katkeroittivat ihmisiä. Jako punaisiin ja valkoisiin pilkisti näkyviin vielä 1980-luvulla, kun tässäkin työssä käytettyjä haastatteluja tehtiin. Punaisen Hugo Hulkkeen, joka oli sodan aikana vasta poikanen, kirjoittamat muistiinpanot samoin kuin Oskari Lakan muistelukset, joita säilytetään seurakunnan arkistossa, olivat samoin 1980-luvulla vielä asioita, joita paikkakuntalaiset toivoivat luettavan, mutta ei kirjoitettavan. Ristiriidan on heti sodan jälkeen, 1920-luvulla täytynyt olla suurempi, mutta siitä huolimatta yhteistyö alkoi varsin pian sujua esimerkiksi poliittisessa päätöksenteossa kuntatasolla.

Sisällissodan, maan itsenäistymisen ja uuden lainsäädännön myötä kunnallispolitiikka muuttui vuosisadan vaihteen ”persoonien politiikasta”, jossa näkyivät erityisesti paikkakunnan vaikuttajahahmot, 1920-luvun politiikaksi, jolle entistä enemmän antoi leimansa se katsantokanta, johon valtuutettu kuului. Kun jako punaisiin ja valkoisiin oli tapahtunut, sen tuli vielä sodan jälkeenkin näkyä, ellei muuten niin poliittisena ryhmittäytymisenä porvarillisiin ja sosialisteihin, kuten ajan vaalituloissakin jako ilmenee. Joutsenon kunnanvaltuustossa äänestettiin 1920-luvulla harvakseen, mutta aina kun äänestettiin, aiheet olivat leimallisesti oikeisto – vasemmisto – jakauman esiin nostamia. Äänestettiin suojeluskunnan saamasta avustuksesta, tai siitä, ilmoitetaanko kunnallisista asioista myös sosialistisissa lehdissä ja niin edelleen¹.

Punaisuus ja sodassa vaikuttaminen eivät estäneet poliittista toimintaa sodan jälkeen. Pahimmat pukarit – valkoisten näkökulmasta – tosin ammuttiin jo vankileireillä tai sodan aikana, joten jäljelle jääneet ilmeisesti edustivat paikallisille vastustajille suhteellisesti ottaen maltillisuutta. Hämmästyttävää on, että vaikka joutsenolaisia oli punaisten joukossa toista sataa, ei ketään ilmeisesti todellakaan tuomittu valtiorikosoikeudessa. Jälleen täytynee todeta, että ne punaiset, joiden tuomitsemista erityisesti toivottiin, saivat ilmeisesti surmansa jo aiemmin. Paikallisten valkoisten osuudesta vankileireillä tapahtuneisiin surmiin ei ole varmuutta, mutta ainakin vahvana vaikuttajana tunnetun Sofia Hjulgrenin kohdalla tällaisesta yhteydestä on punaisten arvioissa mainintoja.

¹ JoKA, kunnanvaltuuston ptk:t 1919-1929

Sodasta selvinneet punaiset kuitenkin saattoivat palata poliittiseen toimintaan niin järjestöissä kuin kunnallispolitiikassakin. Entinen kunnallisesimies Oskari Siippainen nousi muutamassa vuodessa takaisin valtuustoon ja edelleen sihteeriksi. Puheenjohtajaksi hänellä sen sijaan ei enää uudessa järjestelmässä ollut asiaa, se paikka oli voimasuhteiden mukaan porvarillisten edustajien hallussa. Katkeruudesta Siippaisen osalta kielii se, että hänen tultuaan valtuustoon jouduttiin hänen aloitteestaan järjestämään entistä useammin äänestyksiä mm. juuri kunnan ilmoituslehdistä. Toisaalta nämä ehdotukset saattoivat myös mennä läpi, mihin on tarvittu muidenkin kuin sosialistiedustajien tukea.

Vaikka punaisuus ja valkoisuus, sodan aiheuttamat katkeruudet ja menetykset – myös omaisuuden – jättivät selvät jälkensä, oli arjen kuitenkin sujuttava. Vaikka nimittely ja ihmisten arvostelu jäi, käytännössä kuitenkin yhteistoiminta lähti sujumaan, kun elämän oli pakko jatkaa. Tehtailla työskenneltiin jälleen rintarinnan, politiikassa päätettiin asioista yhdessä. Samoihin järjestöihin ei tosin enää mahduttu, vaikka se aikaisemmin oli ainakin urheilussa ja nuorisoseuroissa mahdollista. On mahdollista että Oskari Siippaisen sisällissotaa edeltäneiden vuosien toiminnalla ja työväestöön tottumisella on ollut vaikutuksensa siinä, että sodan jälkeen edes jossain määrin otettiin punaiset huomioon. Toisaalta siihen oli myös käytännön pakko, kun orpoja, leskiä, työttömiä ja omaisuutensa menettäneitä oli runsaasti kerjuulla eikä ruokaa ollut paljon jaettavaksi.

Mielenkiintoinen yksityiskohta on myös suhtautuminen suojeluskuntaan, joka ei aikaisemmin ollut paikkakunnalla ollut mitenkään erityisen vahva vaikuttaja. Toisaalta kunnanvaltuusto (aluksi kuntakokous) kunnallisen vallan edustajana oli haluton ottamaan kantaa suojeluskunnan järjestämiseen ja toimintaan, mutta toisaalta kuitenkin avustuksen, ja varsinkin merkittävän suuruisen avustuksen, antamista pidettiin itsestään selvänä. Avustus pistää silmään siitäkkin syystä, että se oli ainoa laatuaan – muita järjestöjä ei tuettu millään tavalla. Jälleenrakennettavaa Joutsenossa oli tulipalojen jäljiltä paljon. Kun paikkakunnalla oli ollut sadoittain vieraspaikkakuntalaisia sotilaita – ei kuitenkaan venäläisiä – oli syyn vierittäminen näiden niskoille helppoa. Siitä huolimatta punaiset saivat kauan kantaa ”kirkonpolttajan” titteliä.

Kaiken kaikkiaan sisällissota päätti Joutsenossa sen murrosvaiheen, joka oli käynnistynyt teollistumisen alkaessa ja uuden väestön muuttaessa paikkakunnalle. Itsenäisessä Suomessa sodan jälkeen elettiin jo uudenlaisissa oloissa, joissa talonpojat, työläiset ja herrat olivat jo asettuneet uusiin ryhmittymiinsä porvareiksi ja sosialisteiksi, ja jossa joukot ja ryhmittymät ajoivat yhteisiä asioita sen sijaan että yksilöt olisivat yrittäneet etsiä muiden puolesta parhaita ratkaisuja – siis demokratiaan. Siinä kehityksessä sisällissodalla oli oma vaikutuksensa.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA)

Vapaussota-arkisto (VapSA).

Paikallisten punakaartien asiakirjoja. 129b

Punakaartin asiakirjoja. 866. Joutsenon sos.-dem. järjestyskaartin pöytäkirjoja 1917-1918

Valkoisten asiakirjoja. Eri paikkakunnilta aakkosjärj. Ahvenanmaa – Miehikkälä. 160a

Valtionarkiston kokoelma. Taistelukuvauksia ja muistiinpanoja Karjalan rintamalta. 241
Keräystoimikunta. Karjalan armeijan III rykmenttiä koskevia muistiinpanoja, laatinut Eino I. Parmanen

Viipurin keräystoimikunnan asiakirjat. Punaisten siviiliviranomaisten asiakirjoja. 115a

Viipurin keräystoimikunnan asiakirjat. Punakaartin asiakirjoja 1-6. 105a (raportteja Joutsenon rintamalta), 117a

Viipurin sotamuistokeräyksessä v. 1918 kertyneet asiakirjat. 842

Työväenjärjestöjen asiakirjoja. 795

Työväenarkisto (TA)

Terroritilasto. Oskari Siippaisen kertomus Joutsenosta ja tapahtumista 1918. Todistavat rak.mest. Elias Loikala ja asioitsija Villiam Mattarainen ja Luettelo niistä Joutsenon kunnan asukkaista, jotka v:n 1918 kansalaissodan yhteydessä ovat 1) rintamalla kaatuneet, 2) vankiloissa kuolleet, 3) vankiloista päästyään kuolleet, 4) kansalaissodan aikana tai sen päätyttyä murhatut, 5) valtiorikosoikeuksien päätöksillä teloitettut

Joutsenon Korvenkylän työväenyhdistystä koskeva
lehtileikekokoelma

Mikkelin maakunta-arkisto (MMA).
Viipurin lääninhallituksen arkisto.

Nimikirja. Viipurin läänin maapoliisikonstaapelit 1915-
1941

Viipurin lääninhallituksen salaisia akteja 9-18 v. 1905

Viipurin lääninkonttorin anomusasiain diario 1917-1918

Joutsenon kunnan arkisto (JoKA)
Kuntakokouksen pöytäkirjat 1888-1918
Kunnanvaltuuston kokouspöytäkirjat 1919-1929
Elintarvikelautakunnan pöytäkirjat 1917-1918

Joutsenon seurakunnan arkisto (JsrkA)
Hugo Hulkkeen muistiinpanot vuodesta 1918
Oskari Lakan muistelmat

Oy Hackman Ab:n arkisto
Työlistat 1917-1918
Vuosiraportti Suomen sahateollisuuden työnantajain liitolle
20.1.1919
Kassakirja 1918

VIRALLISET JULKAISUT

Kunnallinen tuloverotus ja tulosuhteet Suomessa. II
Maalaiskunnat. Toim. Aug. Hjelt ja O.A. Broms, Helsinki
1905

Suomen maalaiskuntain talous vuonna 1904. Keisarillisen
senatin valtiovarainoimituskunnan toimittama tilastollinen
tutkimus, Helsinki 1910

Suomen tilastollinen vuosikirja (STV) 1899-1919

Suomen virallinen tilasto (SVT) VI Väestö, osat 36,28, 40, 42,
43, 46, 49, 52, 53

Suomen virallinen tilasto X Kansanopetus, osat 30-37 ja 49

Suomen virallinen tilasto XVII Teollisuus. Tehtaat ja käsityöläisammattilaitokset, osa 24

Suomen virallinen tilasto XXIX Vaalit, osat 1, 3-14

Suomen virallinen tilasto XXIX B Vaalit, osat 1-3
Tilattoman väestön alakomitea. Tilastollinen tutkimus yhteiskuntataloudellisista oloista Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Toim. Hannes Gebhardt, Helsinki 1913

LEHDET

Etelä-Saimaa (E-S) 1914-1918

Itä-Suomen Sanomat 1906-1912

Joutseno-lehti 1997, 1999

Kansan Työ 1921

Kansan Ääni 1908-1918

Työ 1918

Viipurin Sanomat 1917-1918

KIRJALLISUUS

Alapuro, Risto, Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1935. Porvoo 1994

Etelä-Karjalan nuorisoseuran vuosikertomus vuodelta 1910. Viipuri 1911

Etelä-Karjalan nuorisoseuran vuosikertomus vuodelta 1912. Viipuri 1913

Etelä-Karjalan nuorisoseuran vuosikertomus vuodelta 1914. Viipuri 1915

Etelä-Karjalan nuorisoseuran vuosikertomus vuodelta 1915 ja 26:n vuosikokouksen pöytäkirja. Viipuri 1916

Halonen, Alex, Suomen työväki ja väkivaltaiset menettelytavat. Helsinki 1923

Hannula, A., Suomen vapaussodan historia. Porvoo 1956

Hersalo, Suomen suojeluskuntain historia I. Lahti 1955

Hietala, Esko ja Vuori, Pertti, Joutsenon Kullervo 1914-1989. Lappeenranta 1989

Jakonen, Eino, Joutsenon pojan laulu. Lappeenranta 1987

Joutsenon kunnan kansakoululaitoksen historiikki vuosilta 1884-1964. Ilman painovuotta ja paikkaa

Joutsenon maamiesseuran 50-vuotisjuhla ja maatalousnäyttely Joutsenon keskuskansakoululla 26.8.-27.8.1950. Lappeenranta 1950

Joutsenon Metallityöväen ammattiosasto ry 75 v. Työtä metallityöläisten hyväksi vuosina 1909-1984. Lappeenranta 1984

Joutsenon sos.-dem. Työväenyhdistys vuosina 1907-1977. Lappeenranta 1977

Klein, Ernst, Vita och röda. Stockholm 1918

Laivo, Toivo ja Vuori, Pertti, Joutsenon koululaitoksen historia. Lappeenranta 1984

Lappalainen, Jussi T., Punakaartin sota I. Helsinki 1981 ja Punakaartin sota II. Helsinki 1981

Laxén, Herman, Osakeyhtiö Pulp 1908-1920. Ett sulfatsellulosaföretagets grunderperiod. Helsinki 1967

Léhen, Tuure, Punaisten ja valkoisten sota. Kuopio 1967

Lehtosaari, E. (toim.) Punakaarti rintamalla. Luokkasodan muistoja. Leningrad 1929

Louhikko, E. K. Teimme Vallankumousta. Helsinki 1943

Mielonen, Ilkka, Joutsenon teollisuustyöväestö 1907-1017, Suomen historian pro gradu –työ. Jyväskylä 1994

Oittinen, R.H., Työväenkysymys ja työväenliike Suomessa. Lappeenranta 1948

Paavolainen, Jaakko, Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918: Punainen terrori. Helsinki 1966

Paavolainen, Jaakko, Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918: Valkoinen terrori. Helsinki 1967

Paperiliiton ammattiosasto 80 vuotta 1910-1990. Lappeenranta 1990

Parikka, Jalmari, Viimeinen taisto. Porvoo 1938

Parmanen, Eino I., Vapaussodan tapahtumat Karjalan armeijakunnan kolmannen rykmentin toiminta-alueella. Porvoo 1924

Piilonen, Juhani, Vallankumous kunnallishallinnossa. Helsinki 1982

Rantatupa, Heikki, Elintarvikehuolto ja –säännöstely Suomessa vuosina 1914-1921. Suomen historian väitöskirja, Jyväskylän yliopisto 1979

Ropponen, Jari, Joutsenon historia. Jyväskylä 1997

Salkola, Marja-Leena, Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1 ja 2. Helsinki 1985

Suomen vapaussota vuonna 1918 I-II. Vapaussodan historian komitea. Helsinki 1926

Tikka, Marko, Väkivallan aika. Poliittinen väkivalta Lappeenrannan seudulla Suomen sisällissodassa ja sen jälkiselvittelyissä 1918. Suomen historian liseniaattityö, Tampereen yliopisto 1999

Tikka, Marko ja Arponen, Antti, koston kevät, Lappeenrannan teloitukset 1918. Juva 1999

Vuori, Pertti, Kansalaissota Joutsenossa. Tulentallojain tarinoita VIII. Joutsenon kotiseutuyhdistyksen julkaisu. Lappeenranta 1992

Vuori, Pertti, Kunniaa tehden, Joutsenon suojeluskuntien ja lottien historia. Lappeenranta 1994

HAASTATTELUT

(Joutsenon kunnan kulttuurilautakunnan keräämästä kotiseutukokoelmasta)

Lydia Ikävalon haastattelu, synt. 1.9.1901 Joutsenossa, haastateltu Joutsenossa 4.7.1982, haastattelija Pirjo Lehtinen

Väinö Hyvättisen haastattelu. Synt. 2.1.1915 Viipurissa, haastateltu 3.8.1982 Joutsenossa, haastattelija Pirjo Lehtinen

Alli Litmasen haastattelu, synt. 8.3.1911 Joutsenossa, haastateltu Joutsenossa 16.6.1982, haastattelija Pirjo Lehtinen

Reino Litmasen haastattelu, synt. 17.7.1909 Sulkavalla, haastateltu Joutsenossa 16.6.1982, haastattelija Pirjo Lehtinen

Matti Martikan haastattelu, synt. 21.6.1916 Joutsenossa, haastateltu 24.6.1982 Joutsenossa, haastattelija Pirjo Lehtinen

Aina Monnon haastattelu, synt. 22.7.1893 Jääskessä, haastateltu Joutsenossa 31.7.1982, haastattelija Pirjo Lehtinen

Aune Muston haastattelu, synt. 20.9.1916 Joutsenossa, haastateltu Joutsenossa 31.8.1982, haastattelija Pirjo Lehtinen

Antti Valtosen haastattelu, synt. 6.3.1900 Joutsenossa, haastateltu Joutsenossa 17.6.1982, haastattelija Pirjo Lehtinen

Pekka Valtosen haastattelu, synt. 27.12.1898 Joutsenossa, haastateltu Joutsenossa 8.6.1982, haastattelija Pirjo Lehtinen

Eemil Vesikon haastattelu, synt. 18.6.1907 Joutsenossa, haastateltu Imatralla 28.7.1982, haastattelija Pirjo Lehtinen

Joutseno-lehteä ja kotiseutuyhdistystä varten tehty haastattelu:
Saara Sillanpään haastattelu, synt. 24.9.1904, haastateltu
Joutsenossa 24.9.1999, haastattelijana Pirjo Pentikäinen